

Etické otázky zooterapie při vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami

Bakalářská práce

Studijní program:

B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor:

Speciální pedagogika pro vychovatele

Autor práce:

Nikol Hillová

Vedoucí práce:

PhDr. Kateřina Thelenová, Ph.D.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Zadání bakalářské práce

Etické otázky zooterapie při vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami

Jméno a příjmení: **Nikol Hillová**
Osobní číslo: P18000177
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Zadávací katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Akademický rok: **2019/2020**

Zásady pro vypracování:

Cíl: Formulace eticky konfliktních otázek zooterapie při vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami z pohledu terapeutů.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Rozhovor.

Při zpracování bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucí práce.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

- FISCHER, S., ŠKODA, J., et al., 2008. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. 1. vydání. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-014-0.
- GALAJDOVÁ, L., GALAJDOVÁ, Z., 2011. *Canisterapie - Pes lékařem lidské duše*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-807367-879-1.
- MCELROY, S. Ch., 1999. *Zvířata jako učitelé a léčitelé*. 1. vydání. Praha: Chvojkovo nakladatelství. ISBN 80-86183-16-5.
- MÜLLER, O., et al., 2014. *Terapie ve speciální pedagogice. 2., přepracované vydání*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4172-7.
- NERANDŽIČ, Z., 2006. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata umí léčit*. 1. vydání. Praha: Albatros. ISBN 80-00-01809-8.
- ODENDAAL, J., 2007. *Zvířata a naše mentální zdraví: proč, co a jak*. Praha: Nakladatelství Brázda. ISBN 978-80-209-0356-3.
- SVOBODOVÁ, I., 2010. *Využití zvířat v zoorehabilitaci*. 1. vydání. Praha: Česká zemědělská univerzita. ISBN 978-80-2132-129-8.
- ŠUSTA, F., 2017. *Neznám druhé takové zvíře, jako je pes, aneb, Vyznání trenéra zvířat nejlepšímu příteli člověka*. 1. vydání. Praha: Plot. ISBN 978-80-7428-312-3.
- VELEMÍNSKÝ, M., 2007. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. 1. vydání. České Budějovice: Dona. ISBN 978-80-7322-109-6.

Vedoucí práce:

PhDr. Kateřina Thelenová, Ph.D.
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

17. dubna 2020

Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2021

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

Ing. Zuzana Palouňková, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

15. července 2021

Nikol Hillová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Kateřině Thelenové, Ph.D. za odborné vedení a rady při zpracování mé bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Andree Tvrde za ochotu a poskytnutí informací i zkušeností ze své celoživotní práce, paní Petře Konečné za cenné rady a všem zoterapeutům, kteří se účastnili rozhovorů a poskytli mi informace ke zpracování praktické části bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce je zaměřena na etické otázky vyplývající z procesu zooterapie při vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami. Teoretická část se zabývá humánně-animálními interakcemi, zooterapeutickým procesem, druhy zooterapie, specifiky přístupů zooterapie k osobám se speciálními vzdělávacími potřebami a etickou problematikou zooterapie. V praktické části bakalářské práce jsou řešeny potencionálně eticky konfliktní situace v zooterapeutickém procesu z pohledu zooterapeutů. Data pro průzkum byla získána z nestrukturovaných rozhovorů se zooterapeuty. Ze získaných dat jsou stanoveny eticky konfliktní otázky, například otázka odbornosti zooterapeuta spočívající na konfliktu očekávání na straně příjemce a na straně poskytovatele zooterapie a další etiky konfliktní otázky. Na tyto eticky konfliktní situace reaguje návrh opatření – desatero pro příjemce zooterapie, které si klade za úkol dopomoci k předcházení těmto situacím.

Klíčová slova:

Zooterapie; etické otázky; speciální vzdělávací potřeby; vzdělávání.

Annotation

The aim of this thesis is to explain and answer ethical questions resulting from the process of animal-assisted therapy during education of people with special educational needs. Theoretical part consists of the interactions between humans and animals, animal-assisted therapy processes, types of animal-assisted therapy, specifics of approaches to people with special educational needs and the ethical problematics of animal-assisted therapy. In the practical part I am solving protentional ethical-conflicting situations in the animal-assisted therapy processes from the point of view of the zootherapist. The necessary data was acquired through a series of nonstructured interviews with various zootherapists. From the acquired data I determined ethical-conflicting questions, for example the question of expertise of a zootherapists resting on a conflict of expectations from the side of the recipient and the provider of the animal-assisted therapy and other ethical-conflicting questions. As a reaction to these ethical-conflicting questions there is a proposal - ten commandments for the recipients of animal-assisted therapy. These should help prevent any of the ethical-conflicting questions.

Keywords:

Animal-Assisted Therapy; Ethical Issues; Special Educational Needs; Education.

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	8
Úvod.....	9
Teoretická část.....	12
1 Humánně-animální interakce.....	12
2 Obecné vymezení zooterapie.....	15
2.1 Definice zooterapie.....	15
2.2 Druhy zooterapie.....	16
2.2.1 Rozdělení zooterapie dle metod práce.....	17
Animal Assisted Activities – AAA – zvíře asistující aktivaci.....	18
Animal Assisted Education – AAE – zvíře asistující vzdělávání.....	18
Animal Assisted Therapy – AAT – zvíře asistující terapii.....	19
Animal Assisted Intervention – AAI – zvíře asistující intervenci.....	20
Animal Assisted Crisis Response – AACR – zvíře asistující krizové intervenci.....	20
2.2.2 Canisterapie.....	21
Způsoby vedení psa v canisterapii.....	22
2.2.3 Felinoterapie.....	24
2.2.4 Hiporehabilitace.....	25
2.2.5 Další druhy zooterapie.....	26
Ornitoterapie.....	27
Caviaterapie.....	27
Delfinoterapie.....	27
2.3 Zooterapeut a jeho předpoklady.....	28
2.4 Sociální šetření a cíle zooterapie.....	30
2.5 Komunikační vzorec v zooterapii.....	32
2.6 Etika v zooterapii.....	33
3 Zákony, doporučení a důležité listiny v zooterapii, welfare zvířat.....	34
3.1 Welfare zvířat.....	34
3.2 Mezinárodní asociace organizací humánně-animálních interakcí.....	35
3.3 Etický kodex.....	36
3.4 Právní předpisy.....	36
4 Vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami a zooterapie.....	37
4.1 Zooterapie v edukaci u osob s PAS.....	39
4.2 Zooterapie a edukace u osob s ADHD.....	39
4.3 Zooterapie a edukace u osob s mentálním postižením.....	40
4.4 Zooterapie a edukace u osob se smyslovým postižením.....	41
4.5 Zooterapie a edukace u osob s postižením pohybového aparátu.....	41
4.6 Zooterapie a edukace u osob s poruchami chování.....	42
5 Etické otázky zooterapie při vzdělávání osob s SVP.....	43
Empirická část.....	44
Prezentace a interpretace dat z rozhovorů.....	48
Diskuze.....	59
Návrh opatření.....	62
Závěr.....	63
Seznam použité literatury.....	64
Seznam příloh.....	67

Seznam použitých zkratk

- AAA – Animal Assisted Activities – zvíře asistující aktivaci,
- AACR – Animal Assisted Crisis Response – zvíře asistující krizové intervenci,
- AAE – Animal Assisted Education – zvíře asistující vzdělávání,
- AAI – Animal Assisted Intervention – zvíře asistující intervenci,
- AAT – Animal Assisted Therapy – zvíře asistující terapii,
- ADHD – porucha pozornosti s hyperaktivitou,
- AEEA – aplikovaná etologicko-emoční analýza – metoda vedení psa v canisterapii,
- atd. – a tak dále,
- atp. – a tak podobně,
- IAHAIO – International Association of Human-Animal Interaction – Mezinárodní asociace organizací humánně-animálních interakcí,
- MEBA – metoda exhibičně-behaviorální aplikace – metoda vedení psa v canisterapii,
- např. – například,
- PAS – porucha autistického spektra,
- r. – roku,
- s. – strana,
- SVP – speciální vzdělávací potřeby,
- tj. – to je/jsou,
- tzn. – to znamená,
- z. s. – zapsaný spolek.

Úvod

Tématem této bakalářské práce jsou etické otázky zooterapie při vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami. Toto téma jsem si vybrala, protože mám ke zvířatům hluboký vztah a spojení pomoci osobám se speciálními vzdělávacími potřebami se zvířaty formou terapie je aktuálním tématem. Po první rešerši podkladů k tématu jsem zjistila, že výzkumy v této oblasti chybí, protože je tato oblast poměrně mladá. Práci zooterapeutů jsem měla možnost poznat díky odborné speciálně pedagogické praxi, kterou jsem absolvovala v organizaci Elva help, z.s.¹ Tuto praxi jsem absolvovala v rámci zimního semestru druhého ročníku bakalářského studia. Tato praxe měla rozsah 80 hodin. Měla jsem možnost vidět práci canisterapeutů, ale i felinoterapeutky. Díky své praxi jsem zůstala v kontaktu s některými zooterapeuty a měla jsem možnost udělat předvýzkum mé bakalářské práce formou rozhovoru s Mgr. Andreou Tvrdou, která je ředitelkou Elva help, z.s. Díky předvýzkumu metodou rozhovoru jsem mohla správně nastavit metodologii bakalářské práce. Úryvek z předvýzkumu a ukázka práce s ním je součástí příloh.

Předvýzkum byl realizován metodou individuálního rozhovoru se zooterapeutkou Mgr. Andreou Tvrdou, která se věnuje zooterapii při vzdělávání osob s poruchou autistického spektra, ale i s jinými speciálními vzdělávacími potřebami. Po rozhovoru, který byl nahráván na audio nahrávku, jsem následně rozhovor přepsala a nadále s ním pracovala a získávala body, které jsou důležité do mé bakalářské práce zahrnout. Díky předvýzkumu jsem do struktury bakalářské práce zahrнула i obecné informace o zooterapii, protože z rozhovoru vyplynulo, že je nezbytné správně porozumět procesu, smyslu, obsahu a cíli zooterapie. Při rozhovoru s Mgr. Tvrdou se při vysvětlování eticky konfliktních situací dotýkala i teorie zooterapie, a proto jsem se rozhodla ji do bakalářské práce zahrnout.

Při plnění praxe jsem měla možnost pozorovat, že forma pomáhání lidem touto cestou, je smysluplná a zároveň si dovoluji tvrdit, že je účinná, klienty vítaná a má pozitivní odezvy. Už v 70. letech Boris Levinson přišel s myšlenkou, že zvíře urychluje terapeutický proces, a to díky vztahu člověka se zvířetem (Bicková 2020, s. 23). Někdy se však můžeme setkat s názory, které asistenci zvířat při terapeutickém procesu nepodporují,

¹ ELVA HELP [online]. [vid. 3. 4. 2020]. Dostupné z: <https://www.elvahelp.cz/>

hlavně z důvodu eticky konfliktních otázek. Právě tento fakt mě vedl k myšlence rozebírání eticky konfliktních otázek v rámci mé bakalářské práce.

Z rozhovoru s paní Mgr. Andreou Tvrdou (viz příloha č. 1) vyplynulo, že tento obor má opravdu mnoho eticky konfliktních situací a vyplývají tak otázky, které mnohdy musí zooterapeut řešit na místě v moment, kdy se tyto situace objeví. Proto vznikla myšlenka pojmout bakalářskou práci, jako zmapování eticky konfliktních otázek z pohledu zooterapeutů pracujících s klienty se speciálními vzdělávacími potřebami. Tato skupina klientů je specifická a potřebuje speciální přístup i metody práce. Zooterapie je specifickou terapií využívanou k dosahování terapeutických cílů při práci s lidmi a interakcemi se zvířaty. Tato specifická terapie, tedy zooterapie, je užívána v mnoha odvětvích, jako je speciální pedagogika, sociální práce, medicína atp. Užívání zooterapie oslovenou sociální pracovníci pro předvýzkum je inspirativní pro pokládání si otázek této bakalářské práce. Když se zooterapie provádí u klientů se speciálními vzdělávacími potřebami, zasahuje do speciální pedagogiky a cíl i působení zooterapie je odlišný od jiných odvětví a je projednáván se speciálními pedagogy, nebo jinými odborníky, kteří znají klienta a jsou schopni posoudit dopad. Zooterapeut pracující s touto cílovou skupinou musí mít znalosti a zkušenosti s klienty se speciálními vzdělávacími potřebami.

Cílem bakalářské práce je nalézt eticky konfliktní situace v zooterapeutickém procesu z pohledu zooterapeutů pracujících s cílovou skupinou osob se speciálními vzdělávacími potřebami a následně stanovit návrh doporučení pro předcházení těmto situacím ze strany příjemců zooterapie.

V první, tedy teoretické části bakalářské práce, je přiblížena problematika humánně-animálních interakcí, které jsou naprostou podstatou pro pochopení oboru, který je postaven na těchto interakcích. Dále je uvedena obecná problematika zooterapie, jako jsou druhy zooterapie, osobnost zooterapeuta, s důrazem na důležitost znalostí zooterapeutů. Je zde vysvětlen způsob komunikace při zooterapii. Je uvedena i problematika zákonů ošetřujících zooterapii v České republice, protože je důležité vědět, v jakém prostředí zooterapeuti pracují a jak je složité řešit eticky konfliktní otázky v oboru, který pracuje s lidmi a zvířaty zároveň, ale nejsou pro něj stanovena specifická legislativní ustanovení. Tato práce se dotýká i tématu welfare zvířat, které je také důležité znát, chceme-li se eticky správně rozhodovat a vysvětluje, proč je zvíře v některých situacích nadřazeno klientovi při rozhodování, i když v běžném životě by tomu tak nebylo.

Vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami a jeho souvislosti se zooterapií a etickou problematikou jsou v této práci vysvětleny, protože jsem se rozhodla oslovit zooterapeuty pracující právě s touto cílovou skupinou.

Druhá, tedy praktická část bakalářské práce, se věnuje průzkumu. Jeho cílem je formulace eticky konfliktních otázek zooterapie při vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami. Metodou průzkumu je nekategorizovaný, individuální rozhovor pro zjištění informací hlubšího charakteru, který je důležitý pro následnou formulaci etických otázek, kde využívám publikaci *Kvalitativní výzkum – základní teorie, metody a aplikace* (Hendl, 2012).

Respondenti budou získáváni metodou sněhové koule, kdy je k získávání nových respondentů využito postupného nominování zooterapeuty, kteří již respondenty jsou.

V rámci své budoucí speciálně pedagogické praxe bych se dále chtěla zooterapii věnovat. Při dalším studiu bych ráda našla možná východiska eticky konfliktních situací v zooterapii a přispěla k rozvoji této oblasti zooterapeutického působení. Formulaci eticky konfliktních otázek vnímám jako důležitou, i pro případnou eliminaci nevhodných přístupů v rámci výkonu zooterapie a zvýšení povědomí o hraničních situacích. Následně bych chtěla formulovat návrhy doporučení pro příjemce zooterapie a všechny, koho zooterapie zajímá, aby mohlo být eliminováno, nebo alespoň více rozšířeno povědomí o zooterapii a důležitých faktorech, které ji ovlivňují z pohledu zooterapeutů.

Teoretická část

1 Humánně-animální interakce

Pro pochopení podstaty zooterapie a edukace za pomoci zvířat, je důležité vědět, jak fungují humánně-animální interakce. Celý obor zooterapie staví na humánně-animálních interakcích. Zmapování těchto interakcí a jejich uvedení na rovinu vědního oboru bylo krokem kupředu pro pochopení vazeb mezi zvířaty a lidmi, ale i obecných vazeb mezi zvířaty. Dává nám proto odpovědi na některé otázky týkající se motivace a účinnosti přítomnosti zvířete v zooterapeutickém procesu v kontextu speciálně pedagogické praxe .

Pro pochopení humánně-animálních interakcí, je důležité vědět, že tendence k navazování spojení je jednou z charakteristik všech druhů zvířat. Pokud se nemohou slučovat v rámci stejného druhu, najdou si jiný pro ně vyhovující druh, se kterým se mohou slučovat. Jak píše Odendaal (2007, s. 45), organismy se slučují a vytváří dynamickou rovnováhu, přičemž se tolerance stává další biologickou charakteristikou. Stejně jako mezi lidmi existuje mezi odlišnými druhy určitá tolerance, která pomáhá těmto druhům v přežití. Pokud soužití více druhů, v tomto případě lidí a zvířat, je oboustranně výhodné, pak je toto soužití dynamicky v rovnováze a organismy se mohou vzájemně tolerovat. Tato tolerance vychází z předpokladu, že hlavním cílem organismů je vlastní prospěch a přetrvání (Odendaal 2007, s. 47). To znamená, že motivace zvířat, která jsou účastníky zooterapeutického procesu, je zejména vlastní prospěch.

Bez možnosti spojení s jedinci vlastního druhu, mohou lidé i zvířata vytvářet funkční alternativní spojení s jedinci jiných druhů. Je možné, že zvířata, která jsou domestikovaná, mají větší předpoklad pro zdárné tvoření těchto vazeb, ale existuje spousta jiných druhů, které jsou potencionálně vhodné k tvoření sociálních vazeb a nejsou domestikované, protože tyto tendence mají všechna zvířata obecně. Motivace ke sdružování je zjevná u všech druhů a zaujímá prioritní místo v nejzákladnějších behaviorálních programech zvířat (Odendaal 2007, s. 46). Tyto asociativní aktivity se však postupně mění v sociální chování. To znamená, že primární je pro zvíře vlastní prospěch. Postupem času se však může vyvinout vztah na sociální úrovni a začne se u zvířat tvořit sociální chování. To je důležitý aspekt v rámci pochopení motivace zvířat v zooterapii – vždy je motivuje vlastní prospěch, ale ten se může proměnit v již zmíněné sociální chování.

Vztahy mezi lidmi a zvířaty se staly atraktivními s ohledem na sociální obsah a humánně-animální uspořádání, které jsou pro lidi přitažlivé a prospěšné. Na speciální asociace mezi lidmi a zvířaty se dá nahlížet, jako na jakýsi živoucí tlumič působící v obdobích, která se ze společenského pohledu mohla považovat za problémová. Chování ve formě interakcí mezi jedinci (lidmi a zvířaty) je v životě podpůrným prvkem, který přináší potencionální výhody. Tyto potencionální výhody vyplývající z pozitivních interakcí vytvářejí potřebu jejich opakování, a tím se stávají součástí základních potřeb organismu. Tím se chování ve formě interakcí stává označením pro „dávat a brát“. Účelem je tedy hledání vzájemné prospěšnosti ve stejném prostředí, a toto chování tak nabývá u zvířat na důležitosti, protože již není založeno pouze na potřebách fyziologických, ale rovněž emocionálních. „V rámci sociálních systémů je možné takovou základní emocionální potřebu popsat jako potřebu získávání pozornosti.“ (Odendaal 2007, s. 48). Potřeba pozornosti jako emocionální potřeba však začíná být rozlišitelná, až v pokročilých a dobře rozvinutých sociálních systémech. V opačném případě se stále jedná pouze o potřebu pozitivních interakcí, kterou má jako základní behaviorální výbavu mnoho organismů. Pozitivní interakce jsou důležité a motivující i u lidí se speciálními vzdělávacími potřebami. U cílové skupiny lidí s SVP jsou pozitivní interakce velice motivující, a to je při vzdělávání důležité. Mezidruhové interakce se tak mohou stát nástrojem pro dosahování edukačních cílů.

Mnoho lidí často pociťuje touhu po soužití se zvířaty. Toto soužití je možné označit jako sociálně doplňkové (Odendaal 2007, s. 47). Po doplňkovém soužití touží i osoby, které nepotřebují úlevu od psychických nebo jiných problémů, ale tímto soužitím získávají těžko definovatelnou psychickou podporu z trvalé společnosti zvířete. V tomto případě hovoříme o soužití, kdy člověk se svým zvířetem sdílí domov. Zdá se, že toto úsilí sdružovat se, vede k ustanovení vztahů. Jedná se o vzájemně se podporující formy integrace, které se mimo jiné vyznačují blízkým fyzickým kontaktem, který je nadále udržován (Odendaal 2007, s. 47). Odendaal (2007, s. 48) uvádí, že Fraser dospěl k závěru, že nejzjevnější prvek sociálního chování by se mohl nazývat vzájemná blízkost. Právě touha po vzájemné blízkosti by mohla být dalším, silnějším motivem při dosahování cílů v rámci vzdělávacího procesu osob s SVP, protože motivace se stává atraktivnější a v interakci se zvířetem více žádanou.

Humánně-animální interakce v zooterapii

„Terapeutická úloha zvířat v zájmových chovech je ustanovena zejména mezi „slabšími“ členy společnosti, jako jsou osoby mentálně a fyzicky hendikepované, sociálně nedostatečně adaptované, chronicky nemocné, osamocené (dlouhodobě sociálně deprimované), emocionálně narušené, osoby ve výkonu odnětí svobody, drogově závislí, staří lidé a děti.“ (Odehnaal, 2007, s. 52) Tyto osoby mohou mít v důsledku specifického postavení ve společnosti zvýšenou potřebu pozornosti. Zároveň lze říci, že kvůli jejich aktivitám a místu ve společnosti nemohou rovnocenně „soutěžit“ o pozornost se zdravými dospělými lidmi. Staří lidé a děti mohou být v pořádku, ale i tak mají ve společnosti specifické místo, a proto je pro ně těžší získat pozornost a mají tak vyšší potřebu pozornosti a těžší podmínky pro její získání. Nejedná se však o soutěžení a dá se říci, že tuto pozornost mohou poskytnout právě zvířata v zájmových chovech. Terapeutická zvířata mohou být použita jako terapeutický podpůrný prostředek. Výjimky samozřejmě existují a je možné, že zdraví lidé mohou mít potřebu pozornosti, kterou jim uspokojí zvířata. Existují také hendikepovaní lidé, kteří nepotřebují zvířata k naplnění této potřeby pozornosti.

Výhody terapie prováděné za pomoci zvířat mohou být například úleva od osamocení, úleva od napětí a stresu (Odehnaal 2007, s. 53). Zvířata jsou schopna poskytnout bezprostřední pozornost, lásku, přátelství a vytvořit vazbu s lidmi. Tento vztah může být usměrňován majitelem, který tak má kontrolu nad průběhem interakce. V některých případech může být zvíře prostředkem ke zmírnění sociálního napětí, objektem lásky, nebo může také naplňovat specifické zástupné funkce (rodičovské, sourozenecké). Zvířata se využívají jako emocionální či fyzická podpora při terapii, nebo také k přenášení pacienta do reality. Naopak někteří lidé mohou mít negativní až fobické zkušenosti se zvířaty, pak se terapeutických zvířat využívá k neutralizaci těchto negativních jevů, což jim pomáhá v jejich každodenním životě. (Odehnaal 2007, s. 52-54)

2 Obecné vymezení zooterapie

Je důležité znát obecné vymezení zooterapie, protože to nám přináší nastínění situace a možnost odhalení některých z eticky konfliktních situací v rámci zooterapeutického procesu. V předchozí kapitole je vysvětleno, jak fungují humánně-animální procesy. V případě zooterapie je však dodržována určitá struktura pravidel a humánně-animální interakce jsou do jisté míry řízené.

2.1 Definice zooterapie

Existuje mnoho vymezení a definic týkajících se zooterapie, jinak také animoterapie (jiný výraz pro stejný typ terapie). Jak uvádí Bicková (2020, s. 24), zooterapie se potýká s určitou terminologickou nejasností a s absencí legislativního zázemí, což ji staví do velmi komplikované a nestandardní pozice. Müller (2012, s. 450) mimo jiné ve své knize uvádí, že každá organizace si vytváří svoji vlastní definici zooterapie a jejích používaných druhů. To je také jedna z okolností, díky které mohou vzniknout nejasnosti týkající se představ o tom, co vlastně zooterapie je. Už tato skutečnost poukazuje na možnost vzniku konfliktních situací.

„Velmi zjednodušeně řečeno, pojmem zooterapie rozumíme pozitivní až léčebné působení zvířete na člověka. Ať už nám jde o zlepšení paměti, motoriky, komunikace, nebo zmírnění stresu, je zde zvíře vždy v roli prostředníka, tzv. koterapeuta.“ (Velemínský, 2007, s. 30) Koterapeut znamená, že v hlavní roli při terapii je stále člověk, tedy terapeut a zvíře je pouze prostředník (nevede terapii, ale je její součástí). To je nutné si uvědomit v rámci vztahů mezi jednotlivými účastníky, ale i situacemi, které mohou nastat v rámci zooterapeutického procesu a to také ve vztahu k edukaci lidí s SVP.

Za nejvíce srozumitelnou a komplexní považuji definici zooterapie od Tvrď (2020, s. 10) „zooterapie je obor speciálního vedení zvířete a soubor úkonů a dovedností terapeuta s cílem využít pozitivního vlivu zvířat na bio-psycho-sociálně-spirituální složky člověka. Odborně prováděná plně zapadá do ucelené rehabilitace jako součást sociálních služeb, vzdělávacího procesu, součást ozdravného procesu i krizové intervence.“

V zooterapii se vždy jedná o spolupráci člověka a zvířete, které společně nazýváme terapeutickým týmem. Tvrď (2020, s. 11) ve své knize *Canisterapie* uvádí, že „základní terapeutický tým je složen ze zooterapeuta – kompetentní osoby (vzdělání, výcvik, kontrola, osobnost, etika) a zvířete, které je k činnosti připraveno co do socializace,

výchovy, výcviku – tedy je atestováno, zdravotního stavu, kondice a z hygienicko-epidemiologického hlediska (prevence a řešení parazitů vnějších a vnitřních, očkování atd.). Tým můžeme flexibilně rozšířit podle individuálních potřeb klientů (např. o rodiče dítěte, o pedagoga, o logopeda, o fyzioterapeuta a jiné).“ Právě již zmíněná etika v kompetencích zooterapeuta je důležitou součástí v rámci správného chování ke klientovi, psovi i samotnému zooterapeutovi, proto by si měl být zooterapeut eticky konfliktních situací vědom a měl by nad nimi umět přemýšlet a hledat řešení.

Zooterapie dokáže obsáhnout v podstatě všechny věkové kategorie klientů. Konkrétní využití zvířete však musí odpovídat potřebám v rámci zakázky klienta. Zooterapie je vhodná například k rozvoji jemné a hrubé motoriky, řeči, rozvoji smyslů, pohybu, učení, prohřívání postižených částí těla, dokáže pracovat s psychickými problémy, ale i sociální oblast. (Svobodová 2010, s. 11) Proto, aby zooterapie mohla odpovídat konkrétním zakázkám klientů, nebo vzdělávacím potřebám žáků a studentů s SVP, musí existovat více druhů zooterapie, protože zakázky jsou individuální a musí respektovat odlišnosti.

2.2 Druhy zooterapie

Způsoby, jakými lze rozdělit zooterapii, je více. Protože je definic, které charakterizují zooterapii mnoho, uvádím deset základních kritérií pro definice zooterapie dle Velemínskému (2007, s. 30-31), dle kterých je možné rozpoznat konkrétní druhy zooterapie:

1. Typ zooterapie dle zvířecího druhu – canisterapie (pes), felinoterapie (kočka), hiporehabilitace (kůň), petterapie (domácí zvířata), ...
2. Typ zooterapie dle metody:
 - Animal Assisted Activities – zvíře asistující aktivaci (dále také AAA),
 - Animal Assisted Education – zvíře asistující vzdělávání (dále také AAE),
 - Animal Assisted Therapy – zvíře asistující terapii (dále také AAT),
 - Animal Assisted Intervention – zvíře asistující intervenci (dále také AAI),
 - Animal Assisted Crisis Response – zvíře asistující krizové intervenci (dále také AACR).

3. Forma zooterapie – jednorázové aktivity, návštěvní program, pobytový program, zásah krizové intervence, jejich kombinace, ...
4. Způsob práce – samostatná práce, spolupráce několika zooterapeutických týmů,...
5. Složení pracovní jednotky – zvíře + zoterapeut + klient – tedy práce zoterapeuta za přítomnosti zvířete pouze s klientem, zvíře + zoterapeut + klient + personál (pedagog, terapeut, asistent, zdravotní personál),... – tedy spolupráce s dalšími odborníky, kteří mohou dopomáhat, či upravovat cíl a průběh zooterapie
6. Počet zvířat zapojených do zooterapie – zoterapeut + jedno zvíře, zoterapeut + více zvířat.
7. Počet klientů – individuální zoterapie, skupinová zoterapie,...
8. Analýza cílové skupiny – analýza zejména dle věku, pohlaví, diagnózy, vzdělání, vnímání role zvířete ve společnosti,...
9. Analýza zdravotního stavu – zdravý klient, dočasně nemocný klient, klient v rehabilitaci, zdravotně postižený klient (různé stupně a kombinace, klient se specifickými poruchami, dlouhodobě nemocný, umírající klient),...
10. Analýza sociálních vazeb a dynamiky prostředí – izolovaný klient, osamělý klient, klient v rodinném prostředí, klient v zařízení (jeho typ a dynamika), klient v ohrožení ...

Každý z uvedených druhů zooterapie ovlivňuje podobu zooterapie a její průběh, což může ovlivnit i případný vznik eticky konfliktní situace. Práce s konkrétním klientem, či skupinou klientů je vždy individuální a práci ovlivňují hlavně znalosti a zkušenosti zoterapeuta i specifika zvířete, se kterým terapeut pracuje.

2.2.1 Rozdělení zooterapie dle metod práce

Cílem této kapitoly je přiblížit specifika jednotlivých metod práce využívaných v zooterapii. Protože je důležité dbát na individuální zakázku a společně stanovené cíle zakázek klientů, které jsou odlišné. Existuje několik metod práce, které lze rozdělit do pěti kategorií. Znalost metod práce je důležitá při hledání řešení u konkrétních cílů zakázek. Při zvolení špatné metody práce, může vzniknout eticky konfliktní situace, protože každá z metod má svá specifika. Tyto metody se mohou prolínat a mohou tak vznikat hybridy mezi jednotlivými metodami práce pro zooterapii, proto uvádím všechny metody práce,

nikoli pouze metodu zvířete asistujícího edukaci, která je stěžejní pro cílovou skupinu osob se speciálními vzdělávacími potřebami (jak bude vysvětleno níže).

Animal Assisted Activities – AAA – zvíře asistující aktivaci

Dle Velemínského (2007, s. 32) se jedná o přirozený kontakt mezi člověkem a zvířetem, který je zaměřený na zlepšení kvality života klienta, nebo jeho přirozený rozvoj sociálních dovedností.

Tato metoda dle Tvrdé (2020, s. 13) poskytuje obecné cíle zooterapie, kdy znalost klientovy anamnézy a diagnózy pro výkon není podmínkou. Jedná se o nejrozšířenější metodu, kterou často vykonávají dobrovolníci v oboru zooterapie. Často jsou využívány pomůcky a předměty se kterými zvíře, nebo klient manipuluje. Tato metoda může být poskytována formou terénní (návštěvní) služby, dlouhodobě, opakovaně, nebo jen jednorázově.

V této metodě aktér pracuje speciálně se zvířetem a obecně s lidmi. Jedná se o změnu klientova stávajícího stavu, děje se již od zaklepaní na dveře klientova pokoje. Je součástí ve všech oblastech, jako součást běžné intervence (Tvrdá 2020, s. 22). U této metody nejsou určeny konkrétní cíle jednotky (návštěvy), není nutné vést přesnou dokumentaci a návštěvy jsou spontánní – trvají potřebně dlouhou dobu, není předem stanovena určitá délka jednotky ani činnosti pro konkrétního klienta (Svobodová 2010, s. 30).

Ve své praxi jsem měla možnost aktivaci se zvířetem několikrát pozorovat, dokonce si ji i zkusit. Jedná se o základní „jednotku“ zooterapie, která je využívána do jisté míry vždy. Dobře provedená aktivace obohacuje klienta a takzvaně ho vyvádí z každodenní rutiny. Cílem je rozptýlení klienta a zlepšení jeho nálady a vytržení ho z dění každodenního běžného dne.

Animal Assisted Education – AAE – zvíře asistující vzdělávání

Velemínský (2007, s. 34) uvádí, že metoda zvířete asistujícího edukaci je „přirozený nebo cílený kontakt člověka a zvířete zaměřený na rozšíření nebo zlepšení výchovy, vzdělávání nebo sociálních dovedností klienta.“

AAE je metodou zooterapie, která je podpůrným prostředkem při vzdělávání. Je to edukačně-terapeutický proces zaměřený na edukační cíle klienta. Zvíře tedy asistuje

edukaci, neboli vzdělávání (Tvrdá, 2020 s. 24). Obecně platí, že aktér v zooterapii pracuje odborně s lidmi a speciálně se zvířetem (Tvrdá, 2020 s. 21).

Tvrdá (2020, s. 13) uvádí, že AAE naplňuje obecné cíle zooterapie i individuální cíle jedinců či skupiny, znalost klientovy anamnézy není podmínkou, ale znalost klientovy diagnózy podmínkou dle Tvrdé je. Tato metoda je méně rozšířena mezi dobrovolníky v oboru zooterapie a zooterapeuty. Zkušený zooterapeut může vyvinout novou dílčí techniku práce, nebo ucelenou metodiku zaměřenou např. na konkrétní cílovou skupinu, nebo konkrétní cíl. Často jsou využívány pomůcky a předměty, se kterými zvíře, nebo klient, manipuluje. Tato metoda může být poskytována formou terénní (návštěvní) služby, dlouhodobě, opakovaně, nebo jen jednorázově.

Metodu AAE jsem měla možnost vidět při své odborné praxi, kdy jsem byla navštívit vyučovací hodinu speciální třídy dětí s tělesným a kombinovaným postižením s paní canisterapeutkou. Tato hodina probíhala ve velice přátelské atmosféře. Děti paní canisterapeutku již znaly a její zvířata také. Jedná se o dlouhodobou spolupráci, kdy canisterapeut dochází do hodiny pravidelně a pracuje na předem dojednané zakázce. Při této hodině byla rozvíjena jemná i hrubá motorika, logické myšlení, postřeh a koncentrace. Pes zde sloužil jako asistent, který „dohlížel“ na dění.

Animal Assisted Therapy – AAT – zvíře asistující terapii

Velemínský (2007, s. 33) uvádí, že se jedná o cílený kontakt člověka a zvířete, zaměřený na zlepšení psychického nebo fyzického stavu klienta či pacienta.

Aktér v tomto případě cílí na terapeutické cíle a zároveň naplňuje obecné cíle zooterapie. Jedná se o metodu, ke které je zapotřebí znát anamnézu i diagnózu klienta. Tato metoda naplňuje obecné cíle, ale hlavně individuální cíle skupiny i jedinců. Často jsou využívány pomůcky a předměty se kterými zvíře, nebo klient manipuluje. Tato metoda může být poskytována formou terénní (návštěvní) služby, dlouhodobě a opakovaně. U zooterapeutů není tato metoda častá (Tvrdá, 2020, s. 14).

Metodu AAT jsem měla možnost pozorovat v rámci své odborné praxe v nemocnici, kam canisterapeutka a felineoterapeutka dochází za pacienty, kteří jsou zde dlouhodobě hospitalizováni na spinální jednotce a oddělení následné péče.

Animal Assisted Intervention – AAI – zvíře asistující intervenci

U této metody je důležité, že aktér míří na cíl konkrétní osoby v kontextu s konkrétními projevy její diagnózy ve spojitosti s určitou situací. Tato metoda je plně zaměřena na konkrétní a individuální cíle, ale může naplňovat i obecné zooterapeutické cíle. Je nutné znát anamnézu i diagnózu. Často jsou využívány pomůcky a předměty se kterými zvíře, nebo klient manipuluje. Tato metoda může být poskytována formou terénní (návštěvní) služby, krátkodobě i jednorázově. Zkušený zoterapeut může vyvinout novou dílčí techniku práce, nebo ucelenou metodiku zaměřenou např. na konkrétní cílovou skupinu nebo konkrétní cíl či procesní postup (Tvrdá 2020, s. 14).

Tato metoda je taktéž využívána v nemocnici a měla jsem ji možnost vidět při své praxi na dětské jednotce intenzivní péče s pacientkou, která měla poruchu příjmu potravy. Při intervencích bylo využíváno zvýšeného zájmu o zvíře.

Animal Assisted Crisis Response – AACR – zvíře asistující krizové intervenci

Tvrdá (2020, s. 15) uvádí, že metodu AACR dělíme na dva základní směry – osobní a v rámci integrovaného záchranného systému. Znalost anamnézy a diagnózy se zaměřením na aktuální stav je absolutní podmínkou pro výkon této metody zoterapie. Aktéři míří na cíle krizově intervenční, tedy u dané osoby, na daném místě, v daný čas. Služba může být poskytována dlouhodobě, střednědobě i krátkodobě nebo jednorázově. Tato metoda je mezi zoterapeuty velmi málo rozšířena.

Jedná se o přirozený kontakt zvířete a člověka, který se ocitl v krizovém prostředí, zaměřený na odbourávání stresu a celkové zlepšení psychického nebo fyzického stavu klienta (Velemínský 2007, s. 36). „Zásah krizové intervence – zoterapeutický tým, který je zapojen do aktivit integrovaného záchranného systému, je vyzván k práci v rámci konkrétní krizové situace – přírodní katastrofa, teroristický útok, kriminální čin, nehoda apod.“ (Velemínský 2007, s. 37)

Metody práce jsou důležitou součástí terapeutického procesu. Každá metoda práce má svá specifika a může se tak lišit vhodnost využití, proto je důležité brát ohled při výběru vhodné metody na tyto odlišnosti. Jednotlivé odlišnosti nejsou otázkou pouze metod práce, ale i jednotlivých druhů zvířat, která jsou využívána při zoterapeutickém procesu.

Proto v následujících kapitolách přiblížím jednotlivé druhy zooterapie s určitými druhy zvířat, jako je canisterapie, felinoterapie, hiporehabilitace a další druhy zooterapie.

2.2.2 Canisterapie

Velemínský (2007, s. 60) uvádí, že „autorem termínu canisterapie se v roce 1993 stala Jiřina Lacinová, která zároveň byla se sdružením Filia průkopníkem a osvětovým pracovníkem v tomto oboru. Termín canisterapie se skládá ze dvou slov: canis (latinsky pes) a terapie (léčba, řeckého původu).“ Jak z citace vyplývá, jedná se o terapii za přítomnosti psa.

Předmětem canisterapie je poskytnutí specifických a komplexních metod a technik za pomoci terapeutického psa, které doplňují ucelenou rehabilitaci v rámci sociální práce, edukace, krizové intervence či fyziorehabilitace (Tvrdá 2020, s. 42).

V canisterapii je využíváno všech již zmíněných metod práce v zooterapii, tedy zvíře asistující aktivaci, zvíře asistující krizové intervenci, zvíře asistující výuce, zvíře asistující intervenci i zvíře asistující terapii.

Canisterapeutický pes je speciálně vybírán na základě vlastností. Není důležitá rasa psa, ale jeho povahové vlastnosti a výchova. Zvíře vhodné pro canisterapii musí být dobře socializované a vychované, mělo by být tolerantní k lidem a ostatním zvířatům. Musí být fyzicky i psychicky zdravé. Pro výkon canisterapie by měl mít pes canisterapeutické zkoušky, které pořádají organizace zabývající se canisterapií. Například se jedná o již zmíněnou organizaci Elvahelp z.s., která poskytuje sociální služby, nebo organizace Pomocné tlapky², která se primárně věnuje výcviku asistenčních psů, ale i canisterapii. Certifikát se vydává na určitou dobu. Po uplynutí doby musí být pes s jeho majitelem přezkoušen a po absolvování přezkoušení je mu certifikát prodloužen (Nerandžič 2006, s. 53). Bohužel organizace nemají jednotné zkoušky a požadavky na budoucího zooterapeuta, proto se u jednotlivých organizací mohou více, či méně lišit. Canisterapeut by měl být odborníkem na etologii psa a dokonale znát své zvíře tak, aby dokázal vždy vysvětlit, co a proč pes právě dělá, co to znamená, co tím dává najevo.

² Pomocné tlapky, *Naše služby* [online]. [vid. 28. 9. 2020] Dostupné z: <https://www.pomocnetlapky.cz/nase-sluzby>

Způsoby vedení psa v canisterapii

Existují dva odlišné způsoby vedení psa při canisterapii. Dle Tvrdé (2017, s. 46-48) je první metodou aplikovaná etologicko-emoční analýza. Aplikovaná etologicko-emoční analýza zkráceně AEEA je metodou, při níž terapeut musí mít znalost etologie a emočních projevů svého terapeutického psa. Tuto dovednost je poté schopen aplikovat do procesu terapie tak, aby pes sehrál podpůrnou roli v dosažení individuálních i obecných cílů klienta. Psa terapeut vede k pochopení konceptu jeho podpůrné role v oblasti zooterapie. Po určité době by měl pes být schopen chápat koncept práce a po pochopení je schopen instinktivního chování při podpoře klientů. Psovi je povolen spontánní kontakt s klientem a pes je díky své senzitivitě schopen reagovat i na neverbální signály z okolí, čímž je schopen terapeutovi signalizovat aktuální stav klienta. Terapeut při této metodě cílí na individuální potřeby klienta, ale dosahuje i obecných cílů zooterapie (Tvrdá 2017, s. 46-48).

Primárně se k vedení psa v AEEA užívají tzv. metody observační (způsob poznávání pozorováním) a sebezkušenostně-strukturální metody (založeny na popisu objektu pomocí elementárních vlastností vyjadřujících strukturu), tím je pes veden k pochopení konceptu. Trénink ovladatelnosti psa je postaven na pozitivním a negativním posilování. Komunikace canisterapeuta se psem probíhá formou povelů (jasně daná informace psovi, co má udělat, pes by měl na tento povel poslechnout a tuto činnost vykonat) a výzev (canisterapeut vyzve psa k činnosti, pes má prostor pro vlastní analýzu situace, může se rozhodnout, zda tuto činnost vykoná a jak). Výzvu pes může ignorovat. V případě výzvy se tedy může jednat i o účelnou neposlušnost, kterou nedoprovází narušení vazeb canisterapeut-pes. Pes při této metodě neočekává odměnu formou pamlsků a je schopen spontánně s klientem pracovat i bez výzvy canisterapeuta, který však musí mít neustálý přehled o dění při terapii. Při metodě AEEA je nutné, aby canisterapeut měl znalost neverbální komunikace, přičemž nejdůležitější je analýza konejšivých signálů psů a lidí pro případný včasný zásah a přerušování terapie (Tvrdá 2017, s. 48-49).

Ve své praxi jsem mohla pozorovat polohování (prohřívání těla, přenos energie, relaxace, souznění) u dítěte s kombinovaným těžkým postižením. Jednalo se o zkušeného psa menšího vzrůstu, který pracuje metodou AEEA a byl vyzván k polohování s ležícím dítětem. Pes zanalyzoval situaci a poté našel vhodné místo k polohování u nejvyššího bodu temene hlavy, kde si lehl. Po určité době došlo ke zklidnění a uvolnění dítěte, které vykazovalo znaky radosti a momentální úlevy od napětí.

Druhou metodou je metoda exhibičně-behaviorální aplikace, zkráceně MEBA. Tato metoda je založena na exhibici (ukázce) chování psa, která je aplikována do canisterapie. Pes je při této metodě prostředkem pro dosažení stanoveného obecného cíle. Pes plní povely majitele, které jsou předváděny klientům. Výcvik psa by měl vycházet z pozitivního upevňování dovedností psa. V tomto případě se jedná o targetování (cílený dotyk psa určitou částí těla – packy, čenich, atd. na označené, nebo předem určené místo) klienta a očekává odměnu. Targetování je metoda při které se pes učí cviky a triky za pomoci targetů (předmětů, jež se pes dotýká). Tato metoda je uplatňována zejména ve sportovní, služební, myslivecké kynologii, ale i v sociální kynologii – zejména při aktivitách se zvířaty a u asistenčních psů. Zjednodušeně se dá říct, že se jedná o předvedení naučeného chování psa klientům a pes se sám nerozhoduje, co bude dělat, ale plní povely majitele (Tvrdá 2017, s. 49). Pes je při metodě MEBA napojen na majitele a s klienty aktivně nekomunikuje, jedná se pouze o již zmíněné targetování s vyšší zátěží, protože jsou přítomni klienti, kteří mohou vyvolávat stres a psa rozptylovat. Tato metoda je využívána při aktivizaci klientů. Pes není schopen sám s klienty pracovat a je plně vázaný na majitele (Tvrdá 2017, s. 49-51).

Ve své praxi jsem mohla pozorovat i tuto metodu práce s klienty. Jednalo se o předvedení naučených povelů, odložení psa a jeho přivolání. Klientům bylo umožněno dát psovi pamlsky, které majitel psa předem rozdal. Jednalo se o aktivizaci klientů.

Samozřejmě existují i mezistupně mezi těmito dvěma metodami, které se mohou více, či méně přiklánět k jedné z nich. Je nutné dbát na to, aby zvolená metoda, nebo mezistupeň těchto metod, odpovídal cíli, kterého je žádoucí dosáhnout v rámci zooterapie. Pokud by byla metoda špatně zvolena, pak by se dala situace nazvat eticky konfliktní.

2.2.3 Felinoterapie

Felinoterapie využívá pozitivních interakcí mezi člověkem a kočkou. Tato interakce je využívána k podpůrné léčbě somatických i psychických poruch nebo podpoře člověka při zátěži. Jedná se o přímý kontakt člověka a kočky (Svobodová 2010, s. 57).

U kočky je, stejně jako u ostatních zvířat, důležité znát etologii a komunikační signály pro rozpoznání jejího rozpoložení. Pro majitele, který je schopný dobře rozeznat řeč těla kočky, je snadné předvídat, co od kočky může čekat (Hypšová 2020, s. 137). Kočka je velice svobodomyslný a temperamentní tvor, který si zachoval určitou míru divokosti i přes tisíce let soužití s člověkem. Je proto velice důležité vědět, jak se kočka cítí, protože se od této skutečnosti odvíjí i její chování (Hypšová 2020, s. 137).

Důležitý je i výběr kočky. Její povahové předpoklady a výchova jsou základem pro zdárný výkon felinoterapie. Některá plemena koček jsou vhodnější, než jiná, právě kvůli povahovým rysům plemene. Kočky jsou však osobnostmi a neznamena to, že pokud je kočka z předpokládané vhodné rasy k výkonu felinoterapie, že tomu tak opravdu bude. Povahové vlastnosti se mohou více, či méně lišit. Samozřejmě by se při výběru kočky mělo nahlížet i na její psychický a fyzický stav. Vždy vybíráme jedince a nelze se spoléhat na společné znaky rasy.

Mezi metody felinoterapie patří AAA – aktivace za asistence zvířete a AAT – terapie za asistence zvířete. Cíle ve felinoterapii jsou zmírnění osamělosti, podpora důvěry a sebedůvěry, motivace klienta, prohlubování komunikace, posílení kognitivních funkcí, snížení stresu a úzkosti (Müller 2014, s. 492). Nejdůležitější je psychoterapeutický a sociálně rehabilitační účinek felinoterapie. Díky uvolňování psychických bariér vlivem felinoterapie se postupně zlepšují i motorické schopnosti klientů (Nerandžič 2006, s. 78).

Felinoterapii jsem měla možnost vidět v rámci mé odborné praxe v nemocnici na oddělení následné péče. Kocour, který zde s felinoterapeutkou spolupracuje, je mainský mývalí kocour. Toto plemeno koček je považováno za jedno z největších plemen na světě, mají charakteristické povahové vlastnosti a dlouhou hustou srst, o kterou se musí felinoterapeutka pravidelně starat. Tento kocour je příkladným terapeutem, který má vhodné povahové vlastnosti a je velice trpělivý. Metodicky je zde využíváno AAT i AAA.

Obor felinoterapie a zapojení koček do terapeutického procesu je poměrně novým a méně zmapovaným druhem zooterapie u nás. Myslím, že by bylo možné zapojit kočky

do edukačního procesu stejně, jako ostatní zvířata, ale je třeba brát ohledy na jejich odlišnosti. Právě tyto odlišnosti by mohly způsobovat eticky konfliktní situace.

2.2.4 Hiporehabilitace

Hiporehabilitace, nebo také hipoterapie je souhrnný název pro všechny aktivity a terapie, kde jsou účastníky kůň a člověk se specifickými potřebami, postižením, oslabením. Hipoterapie se dále dělí na základě jednotlivých odvětví. Tato odvětví, jak uvádí Bicková (2020, s. 171-172) jsou:

- Hiporehabilitace v pedagogické a sociální praxi je metoda využívaná pro pedagogickou a sociální oblast. Využívá prostředí v okolí koně, například stáje, kontakt s koněm, různé činnosti a interakce, k usnadnění edukačních procesů, k rozvoji sociálních schopností a dovedností, nebo k pozitivnímu ovlivnění chování klienta a snížení rizika společenského vyloučení. Odborným vedením je specialista v oboru pedagogiky, speciální pedagogiky, sociální pedagogiky a sociální práce.
- Hipoterapie ve fyzioterapii je zaměřena na terapii pohybových poruch v rámci ucelené rehabilitace. Využívá přirozeného pohybu koně a jeho typického mechanismu chůze, kterému se klient přizpůsobuje a stimuluje tím motoriku, díky aktivaci všech řídicích úrovní centrální nervové soustavy.
- Hipoterapie v ergoterapii využívá pracovních aktivit s využitím koní. Usilováno je o zachování a využívání schopností jedince potřebných pro zvládání běžných denních aktivit. Tato metoda se využívá u osob jakéhokoliv věku a postižení.
- Hipoterapie v psychiatrii a psychologii je součástí komplexních léčebných postupů. Je využívána k pozitivnímu ovlivnění duševního stavu klienta, napomáhá utvářet chybějící citové vazby a korekci postojů k okolí.
- Parajezdectví je volnočasovou aktivitou upravenou pro osoby se zdravotním znevýhodněním, nebo speciálními potřebami. Parajezdectví umožňuje těmto osobám ježdění na koni na rekreační či sportovní úrovni.

Kůň je obecně spojován s léčbou pohybového aparátu. Hipoterapie je přirozená a efektivní metoda, kdy jeden druh interaktivně ovlivňuje pohybové vzorce jiného druhu. Je to například chůze, dech, úchop a řečové schopnosti. Ovlivňuje samozřejmě i psychické a fyzické vlastnosti. Kůň ovlivňuje člověka po celý život, čím je ale člověk mladší,

tím je působení koně na něj instinktivně intenzivnější. U zdravotně postižených je mentální věk mnohdy odlišný od věku fyzického. Kůň se řídí věkem mentálním, to znamená, že pokud je například dítěti šest let, ale nedokáže samo chodit, postavit se ani sedět, kůň reaguje na dítě jako na kojence či batole (Nerandžič 2006, s. 112-113).

Výběr koně pro hiporehabilitaci se odvíjí od jeho povahových vlastností. Kůň musí být zdravý, bez charakterových a větších tělesných vad. Kůň musí projít speciální přípravou pro hiporehabilitaci, která má tři fáze. První fází je základní výcvik, který zahrnuje výcvik mladých koní pro zapojování správných svalových partií při chůzi a nácvik základních dovedností a poslušnosti. Druhou fází je jízda v terénu, při které je cílem zklidnění nervů koně a odstranění lekavosti. Třetí fází je nácvik klidného čekání u rampy, než se klient posadí a usadí, případně napolohuje na hřbetu. Výběr typu koně (stabilita hřbetu a povahové vlastnosti) se podřizuje konkrétní diagnóze a změnám ve stavu klienta (Nerandžič 2006, s. 86-87).

Hiporehabilitace může být spojena s edukací osob s SVP, hlavně s tělesným a kombinovaným postižením. Vliv velkého zvířete, jako je kůň, je velký a pozitivně působí nejen na fyzickou složku, ale i na psychiku. Etické konflikty zde mohou nastat stejně, jako u všech ostatních druhů zooterapie. Souviset mohou s cenovou, místní, časovou, ale i personální dostupností pro klienty a nabídka kontaktu koně s klienty od lidí, kteří nemají odborné vzdělání v této oblasti.

2.2.5 Další druhy zooterapie

Mezi další druhy zooterapie patří ornitoterapie, která využívá k terapii ptactva. Dalšími druhy zooterapie je caviaterapie využívající morčata, farmterapie využívající hospodářská zvířata k terapii, terapie s využitím lam, delfinoterapie, hojně jsou také využíváni králíci a ostatní hlodavci. Využít se k terapeutickým účelům dá i hmyz a tato oblast zooterapie se nazývá insektoterapie (Tvrda 2020, s. 11).

Ornitoterapie

Jak již bylo zmíněno, ornitoterapie využívá pozitivních účinků ptactva. Nejčastěji je využíváno papoušků. Ornitoterapie je speciální forma fyzioterapie, socioterapie a psychoterapie. Tato forma terapie je méně rozšířena. Papoušci jsou využíváni k zlepšení psychické rovnováhy a zmírnění negativních pocitů. Existují dvě hlavní formy ornitoterapie – první formou je přímý odchov papouška v domácnosti, nebo v sociálním či zdravotnickém zařízení. Druhou formou je ambulantní forma, kdy zooterapeut navštěvuje zařízení či konkrétní klienty s papouškem (Bočková 2020, s. 250-251).

Ornitoterapii jsem měla možnost vidět v rámci své odborné praxe. Terapeutka pracuje s neobvyklým druhem ptactva, a tím druhem jsou holubi. Holubi, se kterými pracuje, jsou jedinci, kteří byli zachráněni, a bez lidského zásahu by nepřežili. Jsou chováni v domácích podmínkách už od ranného věku. Tito holubi mají velice podobné chování jako papoušci s tím rozdílem, že nevydávají tolik zvuků, tzv. „nemluví“. Měla jsem možnost pozorovat terapii s tímto zvířetem, kdy byla procvičována jemná motorika krmením holuba ze speciální nádoby na jídlo.

Caviaterapie

Caviaterapie je terapie za asistence morčat. Morčata mají uklidňující vliv, odvádí pozornost od bolesti a náročných vyšetření, mohou být psychickou oporou. Často se účastní psychoterapie citově deprivovaných a zneužívaných dětí. Výhodou morčat je jejich velikost – dají se přiložit ke klientovi, nenáročnost chovu a psychická odolnost. Morče je zvíře, které je aktivní ve dne a pokud je dobře socializované, je kontaktní. Nevadí mu ani neobratné zacházení. Komunikuje pomocí bohatých zvukových signálů a postojem těla. Obecně se pro terapii s morčetem využívá metod AAA a AAT, ale speciální metodické i evaluační metody pro tento druh chybí (Velemínský 2007, s. 295-296).

Delfinoterapie

Delfinoterapie využívá pozitivního vlivu delfínů na člověka. Delfíni vynikají pro mnohostrannou interakci a hru. Interakce s delfíny nabízí tělesný kontakt, komunikaci a sociální interakce. Největší úspěchy má delfinoterapie s dětskými klienty, kteří mají narušený sociální kontakt a komunikaci. Dalšími, kdo hojně využívá tento druh terapie, jsou děti s mentálním, tělesným, nebo kombinovaným postižením. Terapie je bloková – trvá několik za sebou jdoucích dní a účastní se jí celá rodina. V České republice není tento

druh terapie prováděn. Delfinoterapie dělají v Německu, Turecku, na Ukrajině, v Izraeli a na Floridě. Pro české klienty jsou pořádány „dovolené“, kdy celá rodina odjíždí do cizí země a účastní se delfinoterapie (delfinoterapie.cz 2020).

2.3 Zooterapeut a jeho předpoklady

Zooterapeut je pro terapii nejdůležitější, protože je za celý proces terapie zodpovědný. Měl by být náležitě odborně vzdělán a mít specifické vlastnosti pro výkon práce v tomto oboru (Tvrdá 2020, s. 11). V předvýzkumu jsem se dozvěděla od Mgr. Tvrdé, že zooterapeut by měl mít schopnost správného zacházení s lidmi i zvířaty a mít sociální citění.

Základem by mělo být, že každý, kdo chce dělat zooterapii, by měl znát svůj obor. To znamená, že by se měl orientovat v pojmech a definicích, v souvislostech a návaznosti na ostatní obory, v neposlední řadě i v legislativních ustanoveních, které se tohoto oboru týkají. Zooterapeut by měl znát dokonale své zvíře, to znamená – znát etologii druhu, se kterým pracuje, konejšivé signály a metodiky vedení zvířete v zooterapii. Samozřejmostí je dokonale znát své zvíře, které je povahově unikátní a umět reagovat na jeho signály. Také je důležité, aby zooterapeut znal cílovou skupinu, se kterou pracuje a metody práce s ní (Tvrdá 2020, s. 56).

Zároveň je důležité, aby kontakt mezi klientem, zvířetem a terapeutem nebyl potencionálním zdrojem fyzických ani psychických potíží. Pokud je zde riziko negativních dopadů na psa či klienta, je nutné terapii přerušit či ukončit, případně ani nezačínat (Velemínský 2007, s. 77).

Osobnostní předpoklady zooterapeuta jsou pro výkon terapie velice důležité. Jedná se o empatii, vřelost, schopnost efektivní komunikace, etické vystupování, zájem o obor a neustálé rozvíjení a prohlubování svých vědomostí i dovedností v oboru. Zooterapeut by měl být také kreativní, přizpůsobivý nastalé situaci, měl by mít skutečný zájem o klienty a měl by být schopný navazovat kontakt. Měl by si umět zachovat objektivitu a respektovat klienty v jejich individualitě. Důležité jsou také základní lidské potřeby, jako je jejich svoboda, právo se rozhodovat a jejich důstojnost. Terapeut by neměl dělat žádné rozdíly mezi klienty a měl by je respektovat takové, jací jsou (Šoltéssová 2008, s. 22).

Zooterapeutem také může být člověk, který je přímým specialistou v určitém oboru, ve kterém působí jako zooterapeut. Příkladem je sociální pracovník, speciální pedagog, psycholog, fyzioterapeut atp. (Svobodová 2010, s. 32). V tomto případě působí v oboru, kde klientelu tvoří cílová skupina, kterou dobře zná a je možné, že s ní již v minulosti dlouhodobě pracoval. Pokud zooterapeut není specialistou v oboru, měl by absolvovat alespoň odborný kurz a být schopný pracovat s cílovou skupinou a to i bez přítomnosti zvířete.

Odehnaal (2007, s. 61) uvádí, že Katcher dospěl k závěru, že „díky přítomnosti zvířete je terapeut vnímán důvěryhodněji, přičemž zvíře také poskytuje bezpečný a stimulující podnět k diskuzi. Jakmile dojde ke kontaktu a navození důvěry, je možné pokračovat v terapii.“ To znamená, že zvíře je pro zooterapeuta potencionálním klíčem pro vstup ke klientovi. Po navození kontaktu je práce s tímto klientem snazší a může dosahovat vyšších výsledků, než kdyby terapeut pracoval sám.

Velemínský (2007, s. 76) upozorňuje, že je důležité dbát na to, aby zvíře nebylo přetěžováno. Je velmi individuální, jak dlouho může zvíře pracovat, ale je nutné, aby práce byla vždy kompenzována jinou činností. Samozřejmostí je i dostatečné množství času pro odpočinek a nerušený příjem potravy. Toho by si měl být zooterapeut vědom a brát tuto kompenzaci jako prioritní.

Každý zooterapeut by měl mít uzavřenou smlouvu s organizací, které poskytuje své služby, ať už na dobrovolnické, nebo profesionální úrovni. Dále je také nutné mít podepsanou smlouvu o mlčenlivosti a vyřešené i všechny další právní náležitosti. Pokud je mlčenlivost porušována, pak se můžeme dostat do eticky konfliktní situace. Zvíře pracující jako zooterapeut by mělo být náležitě označeno a být zdravotně naprosto v pořádku, být čisté, v dobrém psychickém stavu a mít veškerou veterinární péči (očkování, odčervení, atp.). Vhodné je i pojištění zvířete.

2.4 Sociální šetření a cíle zooterapie

Sociální šetření by mělo předcházet každé zooterapeutické zakázce, která má stanovený určitý předem dohodnutý cíl. Sociální šetření je způsob pro určení konkrétního cíle zooterapie. U osob se speciálními vzdělávacími potřebami se proto bude pravděpodobně jednat o edukační cíl. Nejčastěji bude vyhledávat pomoc speciální pedagog, nebo zákonní zástupci klienta. Je nutné zjistit všechny souvislosti, jaký má osoba problém, v čem a jakým způsobem by se měla zlepšit a proč. Zároveň by měla zjistit jeho potencionální možnosti, zdravotní stav, časové možnosti, prostorové možnosti atp. Sociální šetření provádí zoterapeut, pomocí technik jako jsou rozhovor, dotazování, nebo racionální rozbor. Racionálním rozbohem rozumíme rozbor vztažený k určitému cíli. Toto sociální šetření má svou obecnou strukturu, která má pět fází. Tyto fáze jsou: navození partnerského vztahu, objasnění problému (očekávání klienta a možnosti terapeuta), zaměření se na problém v celé šíři, dojednání konkrétních etap řešení problému a shrnutí s dohodou o dalších krocích. Pro stanovení zakázky a vedení sociálního šetření musí terapeut být schopen komunikace, odhalování skrytých souvislostí, měl by si udržovat profesionální odstup a držet se etických pravidel (Tvrdá 2020, s. 36). Sociální šetření je důležité pro ujasnění situace v životě klienta a zajištění zakázky, kterou se nadále klient s terapeutem zabývá určitou dobu tak, aby bylo co nejlépe dosaženo stanovených cílů. Tyto cíle jsou vždy individuální, stejně jako práce s klienty.

Při sociálním šetření lze narazit i na kontraindikace, které mohou bránit v provádění zooterapie. Kontraindikace je dle Tvrdé (2020, s. 18) stav či faktor, který je důvodem k vyloučení zooterapie u konkrétního klienta. Rozdělujeme dvě základní oblasti kontraindikací, a to absolutní kontraindikaci, která může být způsobena alergií na alergen zvířete, anebo přesvědčením či náboženstvím klienta. V případě přesvědčení klienta je otázkou, jak vidí zooterapii sám klient, jak jeho rodina, či nějaký zástupce, který chce zooterapii využít. V této části je nebezpečí eticky konfliktních situací, protože záleží na stavu klienta. Druhou oblastí kontraindikací jsou kontraindikace relativní, kterou je například strach ze zvířete. V tomto případě může být samostatný strach ze zvířete zakázkou, ale je nutné předem provést již zmiňované šetření.

Pokud proběhne úspěšné sociální šetření, pak vznikne zakázka. O zakázku se dle Úlehly (2005, str. 84) jedná, pokud klient s pracovníkem během setkání sjednají obsah a cíl spolupráce, tedy zakázku, která je středem jejich společné spolupráce. Zakázkou je tedy

popis stavu a jeho okolností, který je žádoucí změnit. Například zakázkou u osoby se speciálními vzdělávacími potřebami může být zakázkou naučení konkrétní činnosti a přítomnost zvířete bude sloužit k udržení pozornosti, nebo může být zakázkou uvolnění spasmů apod.

Zakázka je dle Tvrde (2020, s. 37) nejdůležitější částí zooterapie, protože je základem celého úsilí. Aby byl problém vyřešen, je nutné vědět co nejvíce informací a souvislostí. Pokud má terapeut dostatečnou představu o konkrétní zakázce, pak je snazší použít vhodné metody práce a dosáhnout stanoveného cíle a spokojenosti klienta. Je dobré zakázku pojmenovat a domluvit se na ni s klientem, popřípadě se zástupcem klienta (zadavatelem zakázky). Zakázka může být zjevná, nebo skrytá. Zjevné zakázky jsou prvotním důvodem, kvůli kterému byl zoterapeut osloven. Skryté zakázky, jak vyplývá z názvu, jsou skryté, a proto je složité je odhalit. Mnohdy o nich sám klient (nebo zástupce klienta) neví a je na terapeutovi, aby tyto skryté zakázky objevil a pojmenoval.

Cíl je vždy stanoven odborníkem na základě dostupných informací, jako je diagnóza, základní postupy podpůrné terapeutické péče a výchovné postupy. Vychází také z potřeb, zájmů, schopností, dovedností a momentální situace daného klienta. Jsou tedy stanovovány pro každého klienta individuálně (Velemínský 2007, s. 77). Cíle zooterapie se dělí na základě času, kdy by měly být členěny na krátkodobé (např. měsíc), střednědobé (např. půl roku) a dlouhodobé (např. dva roky). Jednotlivé výstupy mohou být každých čtrnáct dní. Tyto výstupy v celku tvoří cíle. Tyto cíle jsou zaneseny do individuálního plánu, který může být průběžně přepracováván na základě vývoje a změn cílů, což je v praxi běžné. Někdy se může stát, že sám klient chce přepracovat cíle, avšak zakázka v jádru zůstává vždy stejná. Některých cílů může být dosaženo dříve, než se očekávalo, jiných naopak déle (Tvrda 2020, s. 39). U zooterapie při vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami se jedná hlavně o cíle výchovy a vzdělávání, které se mohou odvíjet od individuálního vzdělávacího plánu klienta. Dílčí pokroky jsou zaznamenávány a jedná se o podobný proces jako u zooterapie v sociální práci s tím rozdílem, že cíl je výchovně vzdělávací.

Zakázka je sama o sobě **etickou otázkou**, protože od zakázky se odvíjí celkový průběh zooterapie, proto přímo ovlivňuje eticky konfliktní situace. Je nutné, aby zoterapeut tvořící zakázku a pracující s cílovou skupinou osob se speciálními vzdělávacími potřebami, uměl pracovat, plánovat a zohledňovat všechny možné aspekty. Je důležité kritické myšlení

a znalost speciálně pedagogických přístupů a metod. Například přiměřenost je důležitá a přiměřený přístup a vhodné metody získáme, pouze pokud je pečlivě provedeno sociální šetření, které následně odhalí zakázku. V rámci eticky konfliktních situací se může objevit i skrytá zakázka, která není shodná se zakázkou zjevnou, kvůli které byl o pomoc požádán zooterapeut. Je proto vhodné investovat dostatek času a pečlivě sociální šetření provést.

2.5 Komunikační vzorec v zooterapii

Komunikace – verbální i neverbální je v zooterapii klíčová, proto uvádím komunikační vzorec v canisterapii dle Tvrde (2020, s. 62). Tento vzorec je více či méně aplikovatelný na většinu zvířat, proto jej uvádím. Komunikace je tedy nejdůležitější schopností a dovedností terapeutického týmu – terapeuta a psa (zvířete). Jedná se o komunikaci mezidruhovou, tedy člověk a zvíře, ale zároveň komunikace mezi člověkem a člověkem, o to je situace těžší. V nejjednodušší verzi komunikačního vzorce se jedná o trojúhelník, kdy jedním z účastníků zooterapie je terapeut, druhým účastníkem je zvíře a třetím účastníkem je klient. Všichni tři účastníci zooterapie na sebe navzájem působí a komunikují. Zvíře, např. pes, citlivě reaguje na jakékoliv změny ve stavu sebe samého, klienta, ale i terapeuta. Je proto obtížné rozlišit konejšivé signály a neverbální komunikaci psa, abychom poznali, co se děje. Pes může mít úzkost z dané situace jako takové, nebo kvůli signálům, které pes vnímá od klienta. Třetí variantou je i úzkost ze signálů, které pes vnímá od terapeuta, tedy jeho pána a sám znervózní. Pokud však zooterapeut perfektně zná své zvíře, dokáže rozlišit rozdílnosti.

Pokud pozná signály od zvířete a ví, že jsou reakcí na rozpoložení klienta, pak je terapeut schopen dozvědět se o klientovi více, než z dokumentace, nebo informací, které mu klient sám řekne. Pes je schopen zrcadlit klienta v případě vedení metodou MEBA, za předpokladu, že chápe podstatu co a proč má s klientem dělat a tyto činnosti mu jsou přirozené. Pokud jsou přítomni další účastníci terapie, pak se komunikace se psem komplikuje, protože pes v tomto vedení bude reagovat a zrcadlit i ostatní účastníky. Těmito účastníky mohou být rodiče, speciální pedagog, psycholog, sociální pracovníci, nebo v případě skupinové terapie i další klienti. Naprosto zásadní je tedy, aby zooterapeut znal sám sebe a své pocity, ale zároveň aby dokonale znal svá zvířata a rozuměl jejich komunikaci a signálům (Tvrda 2020, s. 62-65).

Pokud by nastal problém v rozpoznávání konejšivých signálů zvířete a zvíře by bylo vystaveno situaci, ve které by se necítilo dobře, mohlo by dojít k narušení vztahu zvíře –

zooterapeut a zároveň by to vedlo k eticky konfliktní situaci. Stejný problém by nastal, pokud by byl do nepříjemné situace nucen klient, nebo zooterapeut. Rozdíl je v tom, že zooterapeut vede terapii a určuje proto, co se bude dít a zooterapeut je tím, kdo zodpovídá za celý proces. Proto je tolik důležité umění zooterapeuta komunikovat se svým zvířetem, ale i s klientem.

2.6 Etika v zooterapii

Etických dilemat v rámci zooterapie můžeme vnímat mnoho. Můžou to být morální problémy či etická dilemata. Morální problém je dle Tvrde (2020, s. 19) situace, ve které se zooterapeut musí správně rozhodnout, bez možnosti se tak rozhodnout. Etické dilema je situace, kdy se zooterapeut musí rozhodnout mezi dvěma a více možnostmi řešení klientova problému, ale přitom ví, že ani jedno z řešení není to správné. Porozumění etickým zásadám v praxi je důležité pro profesionální výkon práce v pomáhajících profesích, stejně tak jako neustálá kritická reflexe těchto etických zásad (Thelenová 2010, s. 30). Mezi etické zásady řadíme odpovědnost, kompetenci, morální a právní normy, důvěrnost, zájmy klienta, profesní vztahy, veřejná prohlášení ve smyslu informovanosti o poskytovaných službách, výzkum ve smyslu přispívání k rozvoji oboru a welfare zooterapeuta (Velemínský 2007, 322-329).

Dle Tvrde (2020, s. 19-20) je jedním z velkých etických dilemat téma moci, které posiluje přítomnost zvířete. Jedná se o fakt, že zooterapeut je v určité mocenské pozici vůči klientovi, zvířeti i společenskému systému. V praxi se dle Tvrde můžeme setkat se zneužíváním moci a zneužitím zvířete k posílení pocitu nadřazenosti zooterapeuta nad ostatními. Toto jednání je eticky velice konfliktní a neprofesionální. Mezi další eticky konfliktní situace patří například důvěrnost a soukromí, konflikty zájmů, profesionální hranice, nebo konflikty profesionálních a osobních hodnot (Tvrda 2020, s. 19-20). Aby byla zakázka provedena eticky korektně, pak je zásadní provedení zooterapie bez ohrožení klienta, zařízení, pracovníka i zvířete.

3 Zákony, doporučení a důležité listiny v zooterapii, welfare zvířat

Jak jsem již předznamenala, zapojení zvířete v terapii není v České republice pevně legislativně ustanoveno. To může vést k dalším eticky konfliktním situacím. Zooterapie tedy není oficiálně uznaná, jako druh zdravotní terapie. I přes tento fakt existují normy a pravidla, kterými je nutné se řídit (Bicková 2020, s. 30).

Je nutné si uvědomit, že zvíře není pouze nástrojem zooterapie, ale je tvorem, který vnímá, a je důležité o něj pečovat a brát na něj největší možný ohled. Péče o zvíře by se dala rozdělit do dvou oblastí. Těmito oblastmi jsou individuální a legislativní péče. Individuální péče zahrnuje důležitou péči ze strany majitele, kde je důležité zdůraznit, že zvíře nesmí být přetěžováno. Legislativní péče je taková péče o zvíře, která dodržuje všechny zákony, pravidla a normy vztahující se k péči o zvíře (Svobodová 2010, s. 37). A proto se v dalším textu zabývám jednotlivými oblastmi, které shrnují správné zacházení se zvířaty.

3.1 Welfare zvířat

Welfare je výraz, který vyjadřuje životní pohodu zvířat, tedy stav fyzické a psychické harmonie zvířete s prostředím. Dle Svobodové (2010, s. 37) je nejdůležitějším ukazatelem pohody zvířat zdraví a indikátorem pohody jejich chování. Dále uvádí metodu – 5 svobod, kterou zpracoval prof. John Webster. Těchto pět svobod vyjadřuje pohodu zvířat při jejich využití. První je svoboda od žízně, hladu a podvýživy (tj. přístup k dostatečnému množství čerstvé vody a krmiva pro plné zachování zdraví a síly), druhou svobodou je svoboda od nepohodlí (tj. zabezpečení vhodného prostoru se zastřešením a místa k odpočinku), třetí je svoboda od bolesti, zranění a nemoci (tj. prevence a léčení), čtvrtou je svoboda uskutečnit normální chování (tj. zabezpečení vhodného prostoru, vybavení a sociálních kontaktů) a poslední, tedy pátou je svoboda od strachu a úzkosti (tj. podmínky vylučující mentální strádání).

Welfare zvířat je předpisem správného zacházení se zvířaty. Dalo by se tedy říct, že pokud je dodržen welfare zvířat, pak je dodržena životní pohoda zvířat, což je u zooterapie důležité, protože zvířata jsou při terapeutickém procesu vystavována zátěži. Tato zátěž jim musí být kompenzována, aby nestrádala. Pokud by nebyl u terapeutických zvířat welfare dodržen, pak se opět dostáváme k eticky konfliktní situaci.

3.2 Mezinárodní asociace organizací humánně-animálních interakcí

Mezinárodní asociace organizací humánně animálních interakcí, anglicky International Association of Human-Animal Interaction (IAHAIO), je přední světovou asociací organizací zapojených v působení na poli humánně-animálních interakcí (IAHAIO 2018, s. 3). Právě mezinárodní asociace humánně animálních interakcí je důležitou v rámci zooterapie, protože se zabývá již zmíněnými humánně animálními interakcemi, na kterých celý obor zooterapie stojí. S etickými otázkami zooterapie úzce souvisí, protože definuje intervence asistované zvířaty a poskytuje pokyny pro zachování welfare, tedy životní pohodu zvířat.

Mezinárodní asociace organizací humánně-animálních interakcí měla zajišťovat i legislativní úpravu týkající se zooterapie tzv. *Směrnici k pomocným a terapeutickým činnostem prováděným za účasti zvířat*. Tato směrnice vznikla na sedmé konferenci Mezinárodní asociace organizací humánně-animálních interakcí, která se konala v roce 1995. Tato směrnice byla zaslána všem národním vládám a dalším zúčastněným orgánům. Měla za úkol vyzvat k legislativnímu umožnění léčebného využívání zvířat a zajištění podmínek pro soužití s nimi tak, aby bylo toto soužití oboustranně přijatelné (Velemínský 2007, s. 47).

Mezinárodní asociace organizací humánně-animálních interakcí vydala také tzv. *Bílou knihu* (IAHAIO white paper). *Bílá kniha* je výsledkem výzkumu, edukace a spolupráce všech jeho členů. Mezi členy patří zákonodárci, kliničtí lékaři, organizace zabývající se humánně-animálními interakcemi a široká veřejnost. *Bílá kniha* má definovat pravidla a doporučení pro intervence asistované zvířaty a pokyny pro cestu k souladu mysli, těla a duše zvířat zapojených do intervencí asistovaných zvířaty. Tato *Bílá kniha* vznikla v roce 2014 a byla doplněna v roce 2018 (IAHAIO 2018, s. 3). *Bílá kniha* obsahuje i vlastní definice metod práce se zvířaty, řeší welfare zvířat a duševní pohodu zvířat i lidí v humánně-animálních interakcích.

3.3 Etický kodex

V případě profesionality je vhodná znalost, nebo alespoň pročetí, etického kodexu canisterapeutického týmu CTA, který popisuje správné a důstojné chování terapeutů. Zahrnuje několik částí, které jsou rozděleny následovně: Definice, preambule, odpovědnost, kompetence, důvěrnost, zájmy klienta, profesní vztahy, veřejná prohlášení, výzkum a welfare koterapeuta. Tyto zásady jsou primárně tvořeny pro canisterapeutické týmy, myslím ale, že je aplikovatelný na všechny druhy zooterapeutických týmů. Tento kodex byl schválen v roce 2006 a vydán v knize *Zooterapie ve světle objektivních poznatků* od Velemínského (2007, s. 322-329).

3.4 Právní předpisy

Účelem právních předpisů je ochrana všech zvířat proti týrání za různých podmínek a činností, které s nimi provádí člověk v souvislosti s jejich chovem. Soubor právních předpisů je rozsáhlý, proto jej portál Státní veterinární správy dělí na dvě oblasti, a to na tzv. přímou a nepřímou ochranu zvířat proti týrání (Státní veterinární správa 2020). „Přímá ochrana zvířat proti týrání zahrnuje ochranu zvířat vymezenou právními předpisy, které vymezují, zakazují a postihují činnosti považované za týrání zvířat. Nepřímá ochrana zvířat proti týrání zahrnuje ochranu zvířat, kterou vymezují předpisy upravující zacházení se zvířaty a ochranu jejich pohody a zdraví. Jedná se o předpisy, jejichž hlavním cílem není ochrana zvířat proti týrání, ale které svým obsahem přesto k ochraně zvířat přispívají – např. veterinární zákon, zákon o krmivech, zákon o myslivosti, zákon o ochraně krajiny a přírody.“ (Státní veterinární správa 2020)

Zákon č. 246/1992 Sb. na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů, vychází z mezinárodních předpisů vydaných Radou Evropy a Evropským Společenstvím. Tento zákon upravuje obecné požadavky na chov zvířat a provádění různých činností se zvířaty. Zákon na ochranu zvířat má za úkol chránit zvířata před takovým jednáním, které by mohlo vést k týrání či utýrání zvířete či k zásahům do jeho integrity (Státní veterinární správa 2020).

Je nutné znát místní vyhlášky a směrnice týkající se např. volného pohybu psů ve městě. Zooterapie bývá zapojována do sociální práce, pak je nutné znát zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, v plném znění a jeho prováděcí vyhlášky č. 505/2006 Sb. Při práci s dětskou cílovou skupinou je nutné dodržovat zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní

ochraně dětí, v platném znění. V případě, že se jedná o dobrovolnickou činnost, pak tato činnost spadá pod zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě. Poskytování zooterapie se dotýká i Nařízení Evropského parlamentu a Rady EU 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů (Bicková 2020, s. 30-31).

Protože se zooterapie dotýká všech těchto zákonů, je dobré mít alespoň povědomí o tom, co a jakým způsobem upravují. V rámci tématu zooterapie při vzdělávání osob s SVP je důležité znát tyto zákony, ale je důležité vědět i o samotném procesu vzdělávání osob s SVP, aby bylo jasnější, jak vypadá a s jakými etickými problémy se v rámci procesu edukace osob se speciálními vzdělávacími potřebami můžeme potýkat.

4 Vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami a zooterapie

Vzděláváním osob se speciálními vzdělávacími potřebami se zabývá speciální pedagogika. Osoba se speciálními vzdělávacími potřebami je osoba, která k naplnění svých vzdělávacích možností nebo k uplatnění a užívání svých práv na rovnoprávném základě s ostatními, potřebuje podpůrné prostředky, které vyplývají z jejich individuálních potřeb na základě jejího zdravotního stavu, odlišného kulturního prostředí, nebo jiných životních podmínek (MŠMT 2020). Vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami navazuje na uspokojení potřeb společnosti i jednotlivých osob a jejich rodin. Při vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami je nutné respektovat jejich práva, možnosti a schopnosti. Edukace osob s SVP má za úkol maximální možný rozvoj jejich potencionálních dovedností (Pacholík 2015, s. 10). Reakcí na speciální vzdělávací potřebu je tedy speciální podpora při vzdělávání a součástí podpory může být právě zooterapie. Jednotlivé metody a formy práce s osobami s SVP se liší na základě jejich znevýhodnění.

Cíl zooterapie u osob se speciálními vzdělávacími potřebami je vždy stanoven odborníkem na základě dostupných informací, jako je diagnóza, základní postupy podpůrné terapeutické péče a výchovné postupy. Vychází také z potřeb, zájmů, schopností, dovedností a momentální situace daného klienta. Jsou tedy stanovovány pro každého klienta individuálně (Velemínský 2007, s. 77). Lze však určit obecné cíle, které budou platné pro většinu osob z konkrétní cílové skupiny. Obecně je možné jako cíl u dospělých

a dětí stanovit rozvoj jejich schopností a dovedností. Pro všechny skupiny platí, že cílem je psychosociální podpora, rehabilitace, zvýšení kvality života (Velemínský 2007, s. 78).

Existují konkrétní cíle, které jsou charakteristické pouze pro jedince, nebo jedince s konkrétním typem postižení. Některé cíle však lze určit u různých skupin bez ohledu na věk, onemocnění nebo typ postižení. To jsou oblasti, ze kterých byly stanoveny obecné cíle, z nichž je nutné vybrat pro každého jedince ty nejvhodnější (Velemínský 2007, s. 78).

Příklady cílů pro práci s dětskou cílovou skupinou obecně dle Velemínského (2007, s. 78-79) jsou:

- Pohyblivost – rozvoj hrubé a jemné motoriky, motivace k pohybu, koordinace pohybu, zlepšení využívání kompenzačních pomůcek a manipulace s nimi, sebeobsluha, atp.,
- psychická podpora – emočně libé prožitky, snížení stresu, opora při odloučení od rodiny, emoční jistota, procítění pocitu blaha, libost, relaxace, zvýšení sebevědomí, přijetí sebe samého, příjemné prožitky spojené s vlastní aktivitou, atp.,
- kognitivní oblast a motivace – rozvoj smyslů, stimulace, myšlení, fantazie, paměť, orientace v prostoru a v čase, učení, prohlubování pozornosti, rozvoj verbální komunikace, plynulost řeči, obsahová podoba řeči, atp.,
- sociabilita a sociální dovednosti – navázání mezilidského vztahu, kontaktů a vztahů s ostatními vrstevníky i dospělými, začlenění do kolektivu, podpora sebevědomí, potlačení agresivity, integrace odlišných skupin dětí, osvojení a ochota dodržovat společenské a morální normy, atp.,
- vztah ke zvířatům a přírodě – odbourání nebo zmírnění strachu ze psů, prohlubování pozitivního vztahu ke zvířatům a přírodě, odstranění nebo zmírnění agresivity vůči zvířatům, jemné a odpovědné zacházení se zvířaty, rozvoj pečovatelských dovedností, atp.

Platí, že zooterapie je vždy individuální na základě konkrétních potřeb klienta či klientů v rámci skupinové terapie. Některé cílové skupiny mají však specifika pro práci, které jsou charakteristické pouze pro danou skupinu, proto uvádím několik cílových skupin a příklady specifík pro práci s nimi (Velemínský 2007, s. 78). Konkrétním příkladům se budu věnovat v následujícím textu.

4.1 Zooterapie v edukaci u osob s PAS

Autismus je pervazivní vývojová porucha, proniká tedy osobností dítěte a mění jeho chování a možnosti socializace. Pro dětský autismus je charakteristické narušení sociálních interakcí, narušení komunikace verbální i neverbální a opakující se až stereotypní chování (Müller 2014, s. 144).

Canisterapie je využívána pro styk s okolním světem, pes v tomto případě dělá prostředníka pro komunikaci s okolním světem a napomáhá k rozvoji duševní rovnováhy a snižuje pocit osamění. Pes napomáhá rozlišovat situace a porozumět ostatním. Může docházet ke zmírnění projevů autismu (Müller 2014, s. 485).

Pro osoby s poruchou autistického spektra je vhodná metoda observačně-strukturální canisterapie, což je speciální koncepční metoda canisterapie. Principem této metody je neinvazivní forma canisterapie, která se opírá o znalost individuálního způsobu vnímání dítěte s autismem. Tato metoda má individuální cíle, které se shodují nebo doplňují cíle rodičů, pečovatелů, pedagogů, nebo sociálních pracovníků, kteří mají dítě v péči. Tato metoda je rozdělena do čtyř hlavních částí – přípravné, praktické, kontrolní a závěrečné části (Tvrdá 2020, s. 114).

Je důležité si vždy každou metodu, cvik, techniku i hru dobře promyslet, z hlediska funkčnosti a možného dopadu na život dítěte. Osoby s poruchou autistického spektra mají tendence zkušenosti generalizovat, znamená to tedy, že pokud dovolíme klientovi např. sahat psovi do tlamy a počítat mu zuby, nebo ho objímat, pravděpodobně se tyto činnosti bude snažit aplikovat u cizích psů a to je pro dítě v dopadu nebezpečné (Tvrdá 2020, s. 68). Proto je u cílové skupiny osob s poruchou autistického spektra velká pravděpodobnost eticky konfliktních situací, pokud je zoterapeut nepromýšlí do důsledků.

4.2 Zooterapie a edukace u osob s ADHD

Porucha s deficitem pozornosti a hyperaktivitou neboli ADHD je bio-psycho-sociální porucha, protože je geneticky podmíněná, ale ovlivňuje ji i výchova, prostředí, podněty a životní zkušenosti. Děti s touto poruchou trpí nepozorností, nadměrnou aktivitou a impulzivitou. Často se vyskytují i logopedické vady a časté jsou společné znaky s dětmi s poruchami učení. Zde je například využitelná metoda edukace za asistence zvířete tzv. čtení zvířeti (Bicková 2020, s. 71-73).

Při práci s dětmi s ADHD je důležitý individuální, trpělivý a klidný přístup. Mezi základní pravidla pro děti s ADHA patří individuální a pozitivní přístup, úzká spolupráce s rodinou, školou a dalšími odborníky, kteří s dítětem pracují (Bicková 2020, s. 73).

Cílem zooterapie je celkové zklidnění a prohloubení soustředění se na danou aktivitu (Müller 2014, s. 485). Nejvhodnější volbou bývá využití metody individuální terapie za asistence zvířete. Nejčastěji je cílem prodloužení doby soustředění na dané aktivity, procvičování jemné i hrubé motoriky a rozvoj komunikace, řeči a sociálních dovedností (Bicková 2020, s. 74). Z důvodu impulzivity a nadměrné aktivity je nutné dbát zvýšené pozornosti v rámci aktivity dítěte. V tomto případě je riziko v udržení pozornosti a zklidnění tak, aby nedocházelo k porušení etických aspektů pro zvíře a nebylo tak vystaveno situacím, které zvíře mohou přivádět do nepříjemných situací.

4.3 Zooterapie a edukace u osob s mentálním postižením

Mentální postižení je celkovým snížením intelektových schopností jedince a jeho způsobilosti v adaptaci na různé sociální prostředí. Projevuje se zejména v oblasti poznávacích, řečových, motorických a sociálních kompetencí (Zajícová 2020, s. 75). Využíváno je metod AAA, AAT a AAE.

U osob s různým stupněm postižení napomáhá zooterapie k udržení pozornosti. Zooterapie je také využívána k nácviku a rozvoji hrubé i jemné motoriky. Motorická činnost a rozvoj fantazie jsou prohlubovány pomocí her se zvířaty. Zvíře může zajišťovat pocit jistoty, ochrany, prohlubuje dovednost komunikace s okolím. Dopomáhá i k sebeobslužným aktivitám nácvikem aktivit se zvířaty, zvyšuje samostatnost a zodpovědnost. Zvíře může být i výchovným prostředkem, učí, jak se ke zvířeti chovat a následně i chování k lidem. Poskytuje tělesný kontakt a pocit lásky i přijetí (Müller 2014, s. 485).

V tomto případě může být eticky konfliktních situací mnoho. Samozřejmě záleží na míře mentálního postižení, ale problém může nastat například při komunikaci s klientem. V případě, že je pro něj zapojení zooterapie nové, musí se postupovat postupně a zjišťovat a vnímat reakce klienta, ale i zvířete. Může se stát, že zvíře předvídá situaci, nebo vyhodnotí situaci jinak než zoterapeut a je proto nutné dbát na signály zvířete.

4.4 Zooterapie a edukace u osob se smyslovým postižením

U smyslových postižení např. nevidomých je využíváno jak psů asistenčních, tak psů terapeutických. Pes varuje před překážkami v cestě a nebezpečím, dodává pocit bezpečí např. v davu, snižuje strach a stres z neznámého prostředí. Dopomáhá klientovi k pocitu soběstačnosti a nezávislosti. U sluchově postižených je také využíván pes asistenční i terapeutický. Pes zvyšuje sebedůvěru a soběstačnost, varuje před případným nebezpečím (Müller 2014, s. 485).

U dětí se zrakovým postižením dochází díky interakci se zvířetem k větší soustředěnosti a lze tuto interakci využít k prodlužování doby rehabilitace, kdy je dítě díky přítomnosti zvířete schopno rehabilitaci a procvičování zbytků zraku déle vydržet. Dochází také ke stimulaci a rozvoji kompenzačních smyslů – tedy hmatu a sluchu (Samcová 2020, s. 88).

U dětí se sluchovým postižením hrozí narušení citového vývoje z důvodu citové deprivace, a to na základě vysokých nároků a obtíží při komunikaci. Mnohdy má při vývoji dítěte sluchová vada za následek negativní psychický vývoj. Proto je důležité u těchto dětí prohlubovat citový vztah. K tomu dobře dopomáhá právě přítomnost a interakce se zvířetem. Zařazovány jsou i aktivity psychosociální podpory (Šemrová 2020, s. 89).

U osob se zrakovým postižením vnímám jako ohrožující etické aspekty, v rámci zooterapie, nepochopení situace, proto je důležitá komunikace a vysvětlování, co se děje. Záleží samozřejmě na věku klienta a zda nemá nějaké přidružené postižení.

4.5 Zooterapie a edukace u osob s postižením pohybového aparátu

Osoby s tělesným postižením jsou heterogenní skupinou, kde společným znakem jedinců je částečné nebo celkové omezení hybnosti (Prokopová 2020, s. 81).

U tělesného postižení je canisterapie využíváno zejména v rehabilitaci, k uvolnění spasmů či posílení svalového tonu. Pes motivuje osobu s postižením pohybového aparátu ke cvičení a napomáhá ke zlepšení komunikace. Pes dělá společníka a speciálně vycvičený pes dokáže podávat různé věci, nebo jinak napomáhat k samoobsluze. Pes také odvádí pozornost od problémů a starostí klienta (Müller 2014, s. 485).

Polohování je speciální metoda canisterapie, která je převážně využívána u osob s postižením pohybového aparátu, či s kombinovaným postižením. Při této metodě dochází

k přímému fyzickému působení psa na člověka. Díky vyšší tělesné teplotě psa dochází k prohřátí a následnému uvolňování svalů klienta. Mezi prokázané pozitivní účinky na člověka patří prohloubení dechu, zkvalitnění zrakového kontaktu a oživení mimiky (Prokopová 2020, s. 84-85).

Při polohování je důležité, aby se zvíře cítilo bezpečně a aby mu opravdu nehrozilo žádné nebezpečí. Etickým aspektem u osob s omezením hybnosti může být nevědomé, nezáměrné ublížení zvířeti či klientovi.

4.6 Zooterapie a edukace u osob s poruchami chování

U dětí s psychiatrickou diagnózou je nejdůležitější navázání vztahu. Proto je důležité, aby se terapeutická jednotka opakovala, aby byl vytvořen prostor pro toto vytvoření vztahu. U dětí z výchovných ústavů, kdy je jejich stav často komplikován citovou deprivací, je vhodnou metodou canisterapie, kdy je pes vynikajícím prostředkem pro otevření kladných emocionálních projevů. Je důležité přistupovat ke klientům individuálně a nabízet možnosti společných aktivit a citlivě je vést při kontaktu se zvířetem (Velemínský 2007, s. 142-143).

V hipoterapii je důležité se řídit pravidly, které jsou speciálně stanoveny pro klienty s psychologickým a psychiatrickým onemocněním. Mezi tyto pravidla patří seznámení se s pravidly pro bezpečný pobyt ve stáji a zacházení s koněm, oslovení klientů jménem, i když jim vykáme, vytvoří přátelštější atmosféru. Důležité je vést hodiny stále podle stejných pravidel, která jsou srozumitelná. Aktivity by měly být přizpůsobeny individuálním schopnostem. Nikdy by neměl být podceňován strach klienta. Terapeut by měl být klidný, rozvážný a trpělivý. Pro rozvoj motivace, sebedůvěry a kladného sebehodnocení je důležité klienty chválit a oceňovat (Bicková 2020, s. 236-237).

U osob s psychickým a psychiatrickým onemocněním či s poruchami chování napomáhá zvíře ke komunikaci. Díky přítomnosti zvířete dochází ke snížení pasivity klientů, protože zvíře převádí pozornost na sebe a klient odvrací pozornost od svých vlastních problémů. Pes je využíváný při léčbě drogově závislých a při podpůrné léčbě týraných a zneužívaných dětí (Müller 2014, s. 485).

U osob s poruchami chování či psychickým nebo psychiatrickým onemocněním je důležité, aby zooterapeut uměl pracovat s cílovou skupinou. Zvíře se dostává do prostředí, kde je psychická zátěž. Zvíře je prostředkem pro komunikaci s klientem,

a proto je více než důležité, aby zooterapeut uměl s cílovou skupinou pracovat. Eticky konfliktní může být u této cílové skupiny hlavně dodržení mlčenlivosti, protože se může pohybovat na hranici toho, co zooterapeut může sdělit dalším osobám a co podléhá mlčenlivosti.

5 Etické otázky zoterapie při vzdělávání osob s SVP

Jak jsem již psala v kapitole č. 2. 6, morální problémy (spočívají v tom, že je nutné se správně rozhodnout, bez možnosti se tak rozhodnout) i etická dilemata (spočívají v rozhodování se o řešení s vědomím, že ani jedno z řešení není vhodné) jsou součástí zoterapie, protože se jedná o velmi složitou situaci se zapojením mnoha na sebe působících prvků. Práce by měla proběhnout bez ohrožení zvířete, klienta, zařízení i pracovníka (Tvrdá 2020, s. 19). Etická otázka v zoterapii se často týká například moci. Je nutné mít na paměti, že pracovník v pomáhající profesi je vždy v mocenském postavení vůči klientovi. Zároveň má zooterapeut určité mocenské postavení i vůči zvířeti asistujícímu v tomto procesu. Z této skutečnosti vyplývá otázka profesionální autority a moci. Dle Tvrdé (2020, s. 19) se v praxi mnohdy stává, že díky tomuto postavení dochází ze strany pomáhajících k posilování pocitů vlastní nadřazenosti nad klienty, ale i ostatními pracovníky. Může docházet i ke zneužívání zvířete. Toto chování je neprofesionální a nemělo by se u pomáhajících profesí vyskytovat.

Chtěla bych citovat Galajdovou (2011, s. 67), která ve své knize uvádí: „Canisterapie neznamená obětování psa ve prospěch člověka, ale vzájemné psychické působení, a z toho plynoucí prospěch duševní i tělesný. Canisterapie, pokud není milá i psovi, je týráním psa.“ Tuto citaci uvádím, protože je důležité si uvědomit pravou podstatu canisterapie (a zoterapie obecně). Na jedné straně pro laiky, kteří vidí práci canisterapeutů pouze povrchově, je dobré si uvědomit, že zvíře je socializováno a vedeno k této práci a kontakt s lidmi by ho měl bavit, naplňovat a zároveň by měla psychická zátěž být kompenzována příjemným relaxem zvířete. Pokud jsou všechny podmínky canisterapie plněny, pak psovi (nebo jakémukoliv zvířeti) neublíží. Na druhou stranu je patrné, že obecně zoterapii (protože tato citace se nevztahuje pouze na canisterapii, ale zoterapii obecně) by se měli věnovat lidé, kteří jsou vzdělaní a dobře vědí, co a proč dělají, aby psovi (nebo jakémukoliv jinému zvířeti) při práci s ním neublížovali pro svůj, nebo klientův prospěch. Pokud člověk má zvíře, se kterým by chtěl dělat zoterapii, ale tento jedinec není vhodný, pak by měl být rozumný a najít jiné východisko ze situace, než ničit psychiku

zvířete tím, že ho bude nutit dělat něco, co mu není příjemné. Pokud pes vykazuje konejšivé signály, terapie by měla být ukončena, nebo alespoň by měl být psovi zajištěn únik ze situace.

V rámci teoretické části jsem postupně odhalila mnoho eticky konfliktních situací, které tak vnímám já sama. Například eticky konfliktní může být situace nerespektování konejšivých signálů zvířete, nerespektování či neodhalení kontraindikací zabraňujících v zooterapii, volba špatných metod či nevhodné vedení zvířete při zooterapii, mocenská otázka při zooterapii, aspekty ovlivňující sociální šetření, či hranice, které pokud nejsou předem domyšleny důsledky, mohou být v životě pro klienta nebezpečné.

V empirické části bakalářské práce jsem díky nestrukturovaným rozhovorům se zooterapeuty odhalila další nejasnosti a potencionálně eticky konfliktní situace, které vnímají zooterapeuti v praxi. Z dat vyplývá, že se eticky konfliktní situace z teoretické části bakalářské práce vyskytují i v empirické části bakalářské práce.

Empirická část

Téma – cíl a předmět průzkumu

Pro empirickou část mé bakalářské práce jsem zvolila kvalitativní průzkum, který má za cíl zmapovat pohled zooterapeutů na zooterapeutický proces při vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami a nalézt zde eticky konfliktní situace z pohledu zooterapeutů. Dále je mým cílem stanovit návrh doporučení, které je vhodné dodržet, aby se snáze v zooterapeutickém procesu předcházelo těmto eticky konfliktním situacím, případně aby bylo možné takové situace reflektovat a řešit. Návrh doporučení má sloužit potencionálním příjemcům zooterapie, zařízením poptávajícím zooterapii, speciálním pedagogům, ale i široké veřejnosti a může sloužit i začínajícím zooterapeutům pro získání většího vhledu do této problematiky.

Předmětem zkoumání jsou eticky konfliktní situace, které mohou nastat při zooterapeutickém procesu.

Předvýzkum byl realizován volným rozhovorem s Andreou Tvrdou (viz příloha č. 1). Díky tomuto předvýzkumu jsem stanovila jednotlivé části bakalářské práce a zkusila si vést rozhovor s terapeutem, což jsem následně využila při sběru dat v empirické části bakalářské práce.

Metodika šetření

Metodou šetření je kvalitativní průzkum, který byl realizován formou nestrukturovaných individuálních a skupinových interview. Pro kvalitativní rozbor dat jsem ze základní průzkumné otázky konkretizovala několik pracovních otázek:

- Jak respondenti popisují nutné/nezbytné podmínky pro to, aby zooterapie byla možná?
- Jak zoterapeuti popisují úspěšnou zoterapii?
- Jaká kritéria vyjednávání zakázky popisují zoterapeuti?
- Jak zoterapeuti popisují bezpečí v zoterapii?
- Co ovlivňuje zoterapeuty při zoterapii?
- Jak respondenti vnímají legislativní ošetření zoterapie?

A na základě poslechu rozhovorů pro potřeby jejich přepisu předpokládám, že se data seskupí do těchto dimenzí:

- Důležité vědět co zajistit a pro koho,
- zkušenosti – odborná práce,
- nutnost improvizace, zkušenosti s cílovou skupinou,
- důležitá předchozí domluva obou stran (zoterapeut a příjemce zoterapie),
- příprava,
- důležitost spolupráce klient, zařízení, zoterapeutický tým,
- nejednotnost podmínek oboru – každý po svém.

Z důvodu vyhlášení pandemie SARS-CoV-2 a s ní souvisejícími krizovými opatřeními a nařízeními vlády jsem nemohla realizovat průzkum formou face-to-face, proto jsem zvolila interview online formou, tedy videohovory přes internetovou platformu, aby byla všechna nařízení vlády dodržena.

Tvorba a charakteristika průzkumného vzorku

Prostředím průzkumu bakalářské práce je vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami. Mým záměrem bylo oslovit zooterapeuty pracující, nebo mající zkušenosti s touto cílovou skupinou a prostředím.

K získání vzorku respondentů jsem zvolila metodu „sněhové koule“, která spočívá ve zvolení jednoho respondenta k interview, který následně slouží jako informátor a ten doporučí další vhodné adepty pro průzkum (Hendl 2012, str. 150).

Tvorba vzorku respondentů byla z počátku obtížná, protože mi první oslovený respondent neodpověděl. Následně jsem však oslovila jiného respondenta a tento kontakt vedl k dalším krokům tvorby vzorku respondentů a vzorek respondentů začal vzrůstat. Při postupném oslovování dalších potenciálních respondentů a jejich odpovědích, jsem si začala tvořit seznam pro přehlednost – kdo odpověděl a jak – zda se zúčastní průzkumu či nikoli. Celkem jsem tedy oslovila 22 potenciálních respondentů, z nichž 5 neodpovědělo a 3 se nemohli, nebo nechtěli zúčastnit průzkumu, z důvodu pocitu neodbornosti, nesouhlasu s tématem či nepůsobení v ČR, ale předali mi kontakt na další potenciální respondenty. Celkem se mi tedy podařilo získat 18 respondentů z nichž jsem s 15 respondenty realizovala sběr dat. Ukončení sběru dat jsem měla stanoven termínově, aby bylo reálné provést kvalitativní průzkum a zároveň se mi zdařilo provést interview s dostatečným počtem zooterapeutů pro získání potřebných dat, a tak jsem vzorek respondentů považovala za nasycený. Nasycenost vzorku respondentů se mi potvrdil, protože získané informace od respondentů se opakují a vzorek je tak nasycen.

Pro charakterizování průzkumného vzorku jsem respondentům rozeslala krátký dotazník, týkající se jejich zkušeností v oboru zooterapie. Jeden z respondentů dotazník nevyplnil.

Z následujících dat vyplývá, že jeden respondent se zoterapii věnuje třičtvrtě roku, dva respondenti 1 rok, jeden respondent 3 roky, dva respondenti 5 let, jeden respondent 6 let, jeden respondent 7 let, dva respondenti 8 let, jeden respondent 10 let, jeden respondent 14 let, jeden respondent 16 let a jeden respondent 25 let.

Všichni respondenti pracují při zoterapii se psem, dále pak dva z respondentů navíc s kočkou, jeden s koněm, jeden s králíkem a jeden s morčetem.

Se skupinovým kontaktem při zooterapii má zkušenost 12 respondentů a s individuálním kontaktem má zkušenost 13 respondentů. Za klienty dochází 11 respondentů, 3 respondenti dochází ke klientovi domů a u 4 respondentů dochází klienti za respondenty. Do školy dochází 8 respondentů, 7 respondentů dochází do jiné instituce a 1 respondent dochází do mateřské školy. 10 respondentů pracuje s dospělými a 10 respondentů pracuje s dětmi.

Průzkumný vzorek je rozmanitý, jak délkou praxe zooterapeutů, tak i různými zkušenostmi. Některé odpovědi se mohou překrývat a vyplývá z toho, že respondenti se mnohdy zabývají různými druhy zoterapie současně, nebo se jejich zaměření s délkou praxe mění a vyvíjí.

Po vytvoření vzorku respondentů, kteří souhlasili s účastí na průzkumu, jsem je oslovila emailem, který byl informativní. Zvolila jsem termíny, které jsem respondentům nabídla a pomocí online přihlášení k jednotlivým termínům si respondenti mohli zvolit termíny, které by jim vyhovovali a mohli se tak zúčastnit diskuze. S několika respondenty jsem si musela domluvit individuální termín z důvodu jejich časového vytížení, což vedlo k tomu, že jsem musela sběr dat realizovat i za pomoci individuálních rozhovorů. Metodou sběru dat jsou tedy interview skupinové a individuální.

Jedná se o nestrukturované diskuze a rozhovory (v závislosti na výběru termínu respondenty). Podařilo se mi zorganizovat 3 diskuze a 8 rozhovorů. Skupinové rozhovory byly 3 – jeden skupinový rozhovor se třemi respondenty a dva skupinové rozhovory se dvěma respondenty. Rozhovorů individuálních bylo 8 + jeden doplňkový individuální rozhovor k rozhovoru skupinovému z důvodu technických potíží jednoho respondenta při rozhovoru skupinovém.

Tyto diskuze a rozhovory byly zaznamenávány na audio nahrávky, které jsou uloženy v počítači pod heslem, aby k nim nikdo bez hesla neměl přístup. Respondenti byli upozorněni, aby nahrávky sami nepořizovali z důvodu GDPR. Tento způsob zaznamenání byl zvolen z důvodu praktičnosti. Rozhovory měly trvání 45 – 60 minut a diskuze 75 minut. Následně jsem provedla přepis všech nahrávek, který je anonymizovaný. Z anonymizovaných přepisů diskuzí a rozhovorů jsem následně získala data k průzkumu (viz příloha č. 2). Pro prezentaci a interpretaci dat označuji jednotlivé respondenty kódy R1 – R15.

Prezentace a interpretace dat z rozhovorů

V rozhovorech jsem se zooterapeuty mluvila o eticky konfliktních situacích, jejich nejistotách, nejasnostech a zátěži, kterou jim zooterapeutický proces přináší. Zároveň mne zajímalo, co je pro zooterapeuty v zooterapeutickém procesu nejdůležitější. Získaná data z rozhovorů jsou velice obdobná a informace se nezávisle na sebe u respondentů opakují. Potvrzuje se tím, že je pro zooterapeuty v procesu zoterapie důležité téměř totéž. Splněním bodů, které zooterapeuti považují za důležité, se může snáze předcházet eticky konfliktním situacím v zooterapeutickém procesu. Stanovila jsem dílčí průzkumné otázky pro efektivnější zpracování a interpretaci dat. Během zpracovávání těchto dat jsem zjistila, že se odpovědi na jednotlivé dílčí otázky prolínají, protože celý proces zoterapie je provázaný, takže některá jednotlivá data jsou přiřaditelná k více dílčím průzkumným otázkám.

Otázky jsem formulovala na základě hlavního cíle šetření uvedeného výše, na základě předvýzkumu a realizace rozhovorů. Jedná se tedy o otázky, které si jako výzkumnice kladu po realizaci rozhovorů na základě informací od respondentů a slouží ke třídění a kategorizaci dat.

Otázky pro rozbor a třídění dat:

- Jak respondenti popisují nutné/nezbytné podmínky pro to, aby zoterapie byla možná?
- Jak zooterapeuti popisují úspěšnou zoterapii?
- Jaká kritéria vyjednávání zakázky popisují zooterapeuti?
- Jak zoterapeuti popisují bezpečí v zoterapii?
- Co ovlivňuje zoterapeuty při zoterapii?
- Jak respondenti vnímají legislativní ošetření zoterapie?

Jak respondenti popisují nutné/nezbytné podmínky pro to, aby zooterapie byla možná?

K otázce, jak respondenti popisují nutné/nezbytné podmínky pro to, aby zooterapie byla možná, se vyjádřili všichni respondenti. Na jednotlivých podmínkách se respondenti ve většině případů shodují.

Respondent R15 uvádí, že: „*Důvěra mezi mnou a mým zvířetem je nutná, protože já musím věřit tomu zvířeti, zvíře musí věřit mně a zároveň musíme navodit důvěru i v těch klientech.*“ Respondent R9 uvádí, že: „*Důvěra a souhra se psem je určitě na prvním místě, ta tam musí být, musím přesně vědět, co si ten pes myslí a jak se cítí, právě proto, abych dokázala vykryt ty situace, které by mohly být nepředvídatelné. Musím vědět, co bych udělala kdyby... takže musím být vždycky jako kdyby o krok napřed. Aby mi ten pes uměl říct, co se mu nelíbí a abych já si toho uměla všimnout.*“

Respondent R11 uvádí, že: „*Pro mě je určitě na prvním místě welfare psa, to znamená, že pro psa musí být canisterapie příjemná, i přínosná – nesmí to dělat, když se mu něco nelíbí, musí to dělat dobrovolně, musí z toho mít radost. A i ten canisterapeut za mě z toho musí mít radost, protože jinak pak ta práce není taková, jaká by měla být. Takže stoprocentně dbát na svoje klienty, na svého psa a i na sebe.*“ Na to reaguje respondent R2 tím, že: „*A samozřejmě je to úžasná poznámka a to, čemu se tedy moderně říká taky welfare, tak je hrozně důležité, abychom u toho svého pejska uměli odhadnout, nebo ne odhadnout, ale abychom věděli, jak on relaxuje, jestli potřebuje spát, nebo se nejdříve potřebuje jít vyběhat a potom spát. Frekvence těch návštěv atd., takže to je všechno určitě hrozně důležitá věc.*“

Respondent R1 uvádí, že: „*Ale pokud to má být takhle, tak si myslím, že má být v první řadě mezi tím poskytovatelem té canisterapie a institucí dohoda proč, k čemu a jak to má být, ty lidi mají být ve shodě a má to být dobře nakontraktované – jak to bude časté, přesně domluvit, jak to bude probíhat. To je jedna rovina a pak je druhá rovina klientská – já si myslím, že ne všem klientům to vyhovuje, takže se zase můžou domluvit canisterapeut a instituce, ale zjistí, že klienti o to nemají zájem a oni to budou tlačit, takže je důležitá i ta klientská rovina.*“

Respondent R12 uvádí, že: „*Je důležité komunikovat s tím personálem a je důležité, když vám řeknou tu diagnostiku těch klientů a víte tak, co od té canisterapie očekávají, abyste splnili tu zakázku a ten cíl té canisterapie*“

Respondent R9 uvádí, že: „*Takže si myslím, že je hodně důležité si umět stanovit tu svou cílovou skupinu, nenechat si ji vnutit, nebo nejt přes tohle. Takže by to mělo být v souladu s tím člověkem.*“ Respondent R13 o cílové skupině říká, že: „*Jsou skupiny, se kterými je ta práce náročnější, když vezmeme PAS, tak autismus má tolik podob, že u každého klienta má jiné projevy a tam hledáte ke každému klientovi úplně individuální cestu, a nedá se najít obecně platící přístup. A podobně je to u lidí s demencí, hlavně u těch vyšších stádií, kde už začíná selhávat verbální komunikace, takže tam se snažím hodně důvěřovat psovi, že tam kde já už nemám jak s tím klientem ten kontakt navázat, tak ten pes to dokáže, když mu dám prostor. Cílové skupiny jsou každá jiná a na jednu stranu je to dobré střídat, protože nezapadnete do zajetých kolejí, ale musíte o těch cílových skupinách samozřejmě něco vědět.*“

Z uvedených dat je patrné, že pro zooterapeuty je důležitá spolupráce se zařízením, spolupráce se zvířetem, vzájemná důvěra, pohoda zvířete a klient. Bez předem dohodnutého cíle a podmínek zooterapie by se zooterapie neměla provádět. Jako důležité vyplývá také to, že zooterapeut musí být schopný pracovat s konkrétní cílovou skupinou.

Jak zooterapeuti popisují úspěšnou zooterapii?

K otázce, jak zooterapeuti popisují úspěšnou zooterapii, se vyjádřili všichni respondenti. Pro každého z respondentů je úspěch zooterapie trochu odlišný a uvádí i jednotlivé odlišné příklady, na základě toho, jakým způsobem, s jakým zvířetem, s jakou cílovou skupinou a jak dlouho v tomto oboru pracují. Celkově se shodují na tom, že úspěch zooterapie spočívá ve spokojenosti klientů a dosahování stanovených cílů zooterapie.

Respondent R13 uvádí, že: „*Spolupráce týmová – ve smyslu, že já tam nejdu jen za canisterapií jako takovou, ale jdu tam podpořit klienta i personál v celkové péči o klienta. Tzn. přijdu na LDN a staniční sestra mi řekne potřebujeme, abyste šla tam a tam, ten a ten pán se dozvěděl, že mu doma zemřel pejsek, nebo rodina nemohla přijet a je smutný a já díky tomu už vím, jak s tím člověkem pracovat. Stejně tak, jako když přijde speciální pedagog a řekne mi, že potřebuje s klienty na stacionáři probírat orientaci v prostoru, tak pro mne je v tu chvíli super, že já přizpůsobím ty aktivity se psem tomu, abychom probírali to, co dělají i v rámci ostatních činností. Nechci tam chodit jen sama za sebe a pro sebe za tou canisterapií, ale canisterapie je týmová práce a jsme tým a měli bychom se vzájemně podporovat při té péči o klienta.*“

Respondent R1 uvádí, že: „A pak jsou věci, které já řeším běžně, což teď vezmu hodně obecně, ale myslím, že by měly zaznít, je, že by mělo být dohodnuté k čemu to je, kdo to dělá a za jakým účelem tam jde a je to smysluplná akce.“

Respondent R10 uvádí, že: „Navštěvuji těžké ústavy a tam jsou těžcí klienti – s těžkým fyzickým i psychickým kombinovaným postižením, kde úspěch za dva roky působení, jednou za týden, je to, že mi ten člověk věnuje dvě minuty svého času, protože on se s nikým, ne že nebaví – on neumí mluvit – ale že vůbec nějak upře pohled a že se mi věnuje. Intenzivně věnuje tomu psovi 2 minuty svého času. A i to je úspěch, protože on se jinak nevěnuje nikdy nikomu, protože on nedokáže zafixovat pohled, nedokáže to myšlení korigovat a nedokáže se věnovat tomu zvířeti, člověku nebo čemukoliv, co se kolem něj děje.“

Respondent R14 uvádí, že: „Celkově ta zooterapie má smysl v tom, že ti lidé začnou mluvit, že třeba celou dobu nekomunikovali s personálem a najednou přes to zvíře začnou mluvit. Psa nikdy s klientem nenecháváme samotného, poodejdeme, ale ne úplně pryč, protože stále zodpovídáme za toho psa.“

Respondent R6 uvádí, že: „To se těžko dá říct, protože když máte širokou škálu klientely a každý má jiné potřeby a jiný směr terapie. Já se snažím vždy docílit toho, abychom zvládli dosáhnout krátkodobé cíle a ty nás vedou ke splnění dlouhodobých cílů.“

Za úspěšnou zooterapii můžeme ze získaných dat považovat takovou zooterapii, která nějakým způsobem pomohla zlepšit stav či náladu klienta a bylo dosaženo krátkodobých a následně i dlouhodobých cílů, které byly předem stanoveny. Zároveň úspěšná zooterapie úzce souvisí se splněním nezbytných podmínek pro výkon zooterapie. Je důležité, aby zooterapeuti věděli, co pro úspěšnou zooterapii potřebují. Zároveň jim musí ten, kdo zooterapii poptává, ve stanovených podmínkách vyhovět a napomoci. Toho lze docílit pouze spoluprací a komunikací mezi oběma stranami.

Jaká kritéria vyjednávání zakázky popisují zooterapeuti?

K otázce, jaká kritéria vyjednávání zakázky popisují zooterapii, se vyjádřili téměř všichni respondenti i když mnohdy nepřímou. Vyjednání zakázky je základním úkonem při poptávce po zooterapii, proto nebyla v rozhovorech tolik řešena, protože je zooterapeuty považována za samozřejmou. Ze získaných dat však vyplývá, že s domlouváním zakázky souvisí i organizační záležitosti, se kterými měli respondenti v některých případech špatné zkušenosti.

Respondent R7 uvádí, že: „*Já se domlouvám vždycky dopředu, když jdu do zařízení. Domlouvám se konkrétně s vedením, abych věděla já jejich představu a oni věděli moji představu, abychom si řekli a ujasnili si nějaké hlavní body. Důležité je vědět, že se nedějí zázraky, že to není samospasitelné, ale na druhé straně, když se ta canisterapie pojme správným způsobem, tak to může hodně pomoci.*“

Respondent R2 dodává, že: „*Myslím, že by u toho měl být ten odborník na tu oblast. Takže pokud je to jako tělesné, ve smyslu toho polohování, tak tam si myslím, že by měl být ten fyzioterapeut, nebo ten lékař, nebo někdo. Zároveň pokud se psa užívá v tom kolektivu, tak by tam měl být ten pedagog, speciální pedagog, nebo psycholog, psychoterapeut. Prostě přicházíme většinou do instituce a za tu situaci, za to, co tam předvedeme, nebo předvede ten canisterapeut je zodpovědná ta instituce.*“

Respondent R11 uvádí, že: „*Já vždy když domlouvám canisterapii, tak se na ty podmínky ptám a kdybych ty podmínky dobré neměla, tak tu canisterapii nevezmu, protože pro mne je hrozně důležité, aby ta místnost byla uzavřená i když ten pes, když na něj zavolám, tak mne poslechne, ale přece nebudu celou dobu volat na psa, aby mi neodcházel do kuchyňky, kde se vaří například, takže je důležité vždy řešit ten prostor. Takže vždy chci prostor, který je dostupný těm klientům, je uzavřený, abych nemusela neustále upínat pozornost na to, aby mi pes neodešel. Když si mi lehne pět metrů ode mě, tak mi to nevádí, ale vím, že neodejde. Takže já vždycky tyhle podmínky řeším už když chtějí, abych tam docházela.*“

Respondent R10 uvádí, že: „*Mám problém s odlišným pohledem na věc od zařízení, oni to berou jako vyplnění volného času klientů, tzn. že oni tu hodinu mají volno, takže tam dají co nejvíce klientů, aby oddělení bylo vyprázdněné a oni měli volno. Vážně tam spolupráce a oni ten cíl vidí v aktivizaci, a nebo vyplnění volného času, já bych ho chtěla vidět někde jinde. Je málo osvěcovaných zařízení, které se domlouvají dopředu, klienti jsou informováni,*

je tam se mnou někdo z toho zařízení, jsou stanovené krátkodobé a dlouhodobé cíle, a tím pádem z toho můžeme udělat nějaký výstup a oni můžou poskytnout zpětnou vazbu. Když tohle nemám, tak těžko z toho bude výstup. Jestliže tam budu mít 20 lidí a každý klient je na tom jinak a na každého člověka mám tři, čtyři minuty, tak z toho určitě žádný výstup nebude.“

Respondent R3 uvádí svou špatnou zkušenost: *„Mne se třeba stalo, že navozili klienty, které posadili kolem dlouhého stolu a každému dali kafe a já jsem tam mluvila k pólce lidí, která na mě ani neviděla, protože ke mě seděli zády a pomalu ani nevěděli, že tam jsem, že to nemělo nějakou štábní kulturu, že to bylo – jo vy jste tady na tu canisterapii a šoupnou vás do té místnosti a za půl hodiny si vás vyzvednou, takže to je vždy takové zklamání, ale nejistota plyne vždy z té první návštěvy toho prostředí a potom z těch klientů.“*

U sjednávání zakázky považují respondenti za důležité, aby měli obě strany představu o tom, jaký je cíl a čeho mají dosáhnout. Respondenti hovoří o krátkodobých a dlouhodobých cílech. Je nutné, aby byly zajištěny prostorové a organizační podmínky pro úspěšnou zooterapii, která by nemohla být úspěšná bez dobře sjednaných podmínek.

Některá data ukazují, že mezi podmínky zakázky patří i financování zoterapie. Mnohdy se zařízení domnívají, že by zoterapie měla být zdarma, jindy musí mít sponzora, aby si zooterapii mohlo zařízení dovolit. Respondenti v poskytování zoterapie zdarma vidí problém, protože si pak příjemci zoterapie neváží poskytované služby.

Respondent R11 uvádí, že: *„Člověk si musí umět sjednat ty podmínky pro sebe i pro toho psa. Já jsem to v začátcích dělala jako dobrovolník, teď ještě docházím jako dobrovolník do jedné nemocnice, ale všechny další zakázky si musím nechat platit, protože já jsem v tom byla v řádu desetitisíců, protože jsem se chtěla vzdělávat, kupovat a vyrábět si pomůcky a i pro psa jsou tam náklady. A protože nejsem tak bohatá, abych to mohla dělat zadarmo. Já si myslím, že i ta cena je důležitá a někdy si ti lidé myslí, jakože proč by měli platit za to, že přijde pejsek, ale já už si teď natolik vážím svojí energie a svého času, že už si za to ty peníze беру a nestydím se za to, protože stejně vím, že na moje náklady to nestačí.“*

Respondent R14 uvádí, že: *„Je to i o té přípravě – investujete do toho svůj čas na tu přípravu těch aktivit a stojí to peníze, pamlsky, dojet tam atd. Takže někdo to dělá dobrovolně a někdo si za to říká peníze, ale to vám stejně ty náklady nepokryje.“*

Nejvíce se respondenti shodují na tom, že alespoň nějakou částkou by měla být jejich práce ohodnocena.

Jak zooterapeuti popisují bezpečí v zooterapii?

K otázce, jak zooterapeuti popisují bezpečí v zooterapii, se vyjádřili všichni respondenti a je to velice rozsáhlé a komplikované téma, protože data ukazují mnoho rizik v rámci narušení bezpečí ať už klienta, zooterapeutického zvířete, nebo zooterapeuta.

Respondent R1 uvádí, že: *„Mne tam hodně zní, že je důležité, abychom si hodně uvědomovali ty rizika. Že já jsem zodpovědná za toho psa, ale abych za něj mohla být dobře zodpovědná, tak k tomu musím mít nějaké podmínky. Nemůže se tam stát něco, co ani já ani pes neočekáváme, pořád jsem za něj zodpovědná, ale někdy může být překvapení, co tam někdo předvede. A proto si myslím, že je hodně důležité, že za mne je to jako, že máme společný cíl a zajišťujeme si ty podmínky navzájem. Na straně klientské a toho prostředí - ten personál odborný a na druhé straně jsem pořád já za psa a za to, co tam předvedeme a jak to bude probíhat.“*

Respondent R15 uvádí, že je důležitá: *„Pokora ke všemu – k práci se zvířetem, to že můžu tohle dělat, ke každému klientovi ke kterému přicházím a je důležité k tomu přistupovat s důvěrou a vážností a nezlehčit tu situaci (ať už jdu k babičce na ONP, k pacientovi po úraze na spinální jednotku, nebo na tu psychiatrii). Mám velikou potřebu jít za tím pacientem s lidskostí.“*

Respondent R6 uvádí, že: *„Vždycky musí být odborník se zvířetem, který je vycvičený. Ten odborník, který s ním pracuje nemusí být majitel, ale musí to zvíře dokonale znát – takže by měl být schopný vyčíst z posunků, že třeba něco není v pořádku a tu terapii ukončit. Přece jen je to živý tvor a každý den může být víc ruchů a tomu zvířeti to nemusí sedět, nebo se může díť cokoliv jiného, mohou reagovat třeba na pachy, které nám jsou jakoby potlačené, takže terapeut by měl poznat z chování zvířete, že něco není v pořádku a ukončit terapii opravdu včas. Vždycky by měl vědět, co si může dovolit – jak s daným zvířetem, tak s klientem, jeho diagnózou, jeho povahou, protože je velký rozdíl mezi diagnózou a povahou člověka a každý jsme člověk a každý máme nějakou povahu a to, že máme nějaké postižení ještě neznamená, že nemáme rozdílné povahy, takže tam je opravdu třeba klienta znát a vědět, co si můžeme a nemůžeme dovolit, takže bezpečnost je úplně na prvním místě a nejdůležitější.“*

Respondent R13 uvádí, že: „*Pokud by se něco dělo, tak mojí povinností je zabezpečit psa. V tu chvíli je nutné vědět, kdo a co dělá. Stalo se mi, že paní nám na procházce v areálu nemocnice začala zakopávat a přepadávat. Kdybych s ní byla sama, tak jsem samozřejmě v situaci, kdy v tu chvíli mám problém – mám chytat paní, nebo mám zabezpečit psa v rušném prostředí, kde jezdí i auta atp. To znamená, že tam vyloženě by bylo nebezpečné, kdybychom tam nebyli jako tým a nechopili jsme se každý těch svých kompetencí. Samozřejmě pokud obcházím lůžka a nepolohuji nebo něco a je to o té komunikaci, procvičování jemné motoriky a povídání s těmi klienty, tak tam nepotřebuji, aby se mnou byl někdo další, ale stejně pokud odcházím z toho oddělení, a nebo se mi něco nezdá, tak to jdu říct staniční a řeknu jí všechny postřehy, které by mohly mít nějaký význam, které je potřeba zapsat do karty.*“

Respondent R15 uvádí, že: „*Jak se celkově mění ta situace – dřív vám stačilo, že váš pes měl nějakou zkoušku a jsou organizace, kam přijedete, vůbec vás neznají a oni vám za půl dne udělí zkoušku, což je pro mne naprosto nepřijatelné, protože mi přijde, že se tahle práce posouvá do odbornosti. A už i ten zoterapeut by měl být nějak vzdělán a každá organizace, která si k sobě pouští nějakého zoterapeuta, tak by se měla zajímat o to, co ten člověk umí, nejen že ten pes má nějaké zkoušky. Je škoda, že v ČR neexistují nějaká pravidla, nebo nějaký standard, protože lidé si myslí, že to může dělat kdokoliv, ale on nemůže. Celé tohle stojí na té komunikaci a ještě k tomu tam mám to zvíře, které dokonale znám a vím co potřebuje, nebo cítí. Navíc si myslím, že by zoterapeut měl být nějak označen, aby opravdu věděli že jste to vy.*“

Jak jsem již zmínila v úvodu dílčí otázky, otázka bezpečí je velice rozsáhlá a komplikovaná. Spojují se zde všechny faktory zoterapie od zajištění podmínek, zodpovědnosti a odbornosti zoterapeuta, welfare zvířete, možnosti klienta, ale i pokora a lidskost. V otázce bezpečí je zahrnuto celé spektrum situací, které mohou bezpečí, ať už fyzicky, psychicky či eticky, ohrozit. Z dat vyplývá, že cílem každého zoterapeuta je zajištění co největšího bezpečí pro terapeutické zvíře, klienta a sebe samého. Otázku bezpečí je nutné rozebírat a myslím, že je jedním z nejpodstatnějších faktorů zoterapie, které by měli být vždy zajištěny v nejvyšší možné míře.

Co ovlivňuje zooterapeuty při zooterapii?

K otázce, co ovlivňuje zooterapeuty při zooterapii, se vyjádřili všichni respondenti. Tuto otázku jsem si položila na základě předvýzkumu, kde jsem očekávala jednotnou linii odpovědí a jasný výsledek vyplývající ze získaných dat. Respondenti však v tomto případě odpovídali různými způsoby, z různých úhlů pohledu, proto jsem zde nedokázala formulovat jednotnost. Mnoho faktorů se však v rámci rozhovorů opakovalo či doplňovalo, proto je prezentuji jako ukázkou navzájem doplňujících se výsledků z průzkumu.

Respondent R7 uvádí, že: „*Pro mne teda asi dvakrát nebo třikrát byla opravdu negativní zkušenost, když jsem byla někde, kde to přijetí bylo jako ježíšmarija, tak přišla ta paní s tím psem a tak ji tady teda necháme a ona tady bude něco dělat... tak to mne dost vadilo, musím říct. Hodně mi to rozhodilo pracovní nasazení a těžko jsem se dostávala do rytmu a do tempa a jinak ty situace já se snažím řešit tak, aby to hlavně pro toho psa nebylo nějaké stresující, protože já se s tím vyrovnám dobře, ale u nich je to trošku horší, ale jinak já snad ani moc nevím, protože já když mám ty canisterapie, tak mám obrovskou podporu i v personálu, kam chodím, takže když něco, tak s nimi se můžu velice dobře domluvit.*“

Respondent R7 uvádí, že: „*Já chci říct, že moje canisterapie je vedená formou programu. Dost často lidi vnímají canisterapii jakože si přijdou pohladit pejska a dost často slyším, tak to je fajn, on tam jde pejsek a on si pohraje s lidma, ale tak to vůbec není, protože já jsem ten typ canisterapeuta a vlastně jsem si k tomu doplňovala i vzdělání, abych měla specializované programy, mám k tomu vždycky i strukturu canisterapie a snažím se u těch prvních sezení, protože já teda většinou chodím pravidelně a jsou zařízení, kam chodím šest, sedm let pravidelně a snažím se to přizpůsobit tím způsobem, aby pro ty klienty nebyla ta canisterapie jenom to pohrání s tím pejskem, ale aby byla k něčemu. Mám to buď jako výuku, nebo jako motivaci ať už zklidnění nebo naopak pro aktivity, rozvoj a dělala jsem logocanisterapii a tohle všechno mám zaměřené a pro mě teda canisterapie není odpočinek, ani pro mě, ani pro psa a musím říct, že oni to dělají strašně rádi, ale musím říct, že je to potom tedy obrovská psychická zátěž. Je to emocionální a psychická zátěž a ta únava po té canisterapii je, samozřejmě záleží na té skupině těch klientů, ale u některých je to extrémní.*“

Respondent R6 uvádí, že: „*Nejvíce mne ovlivňuje okolní prostředí. Hipoterapie probíhá venku, takže vás ovlivňuje počasí, terén, zvuky, zvířata, auta, tam máte cokoli... klienta mnohdy ovlivňuje i denní doba, takže my třeba tady chodíme po louce a v lese, máme více*

tras podle toho, čeho chceme dosáhnout, ale mezi tím nám jede trať s vlakem a jsou děti které se na vlak těší, takže je ideální vybírat dobu terapie, kdy jede vlak a oni jsou za to šťastní. A potom jsou děti, kterým ten hluk vadí, takže musíte vybírat hodinu terapie tak, aby ten vlak nejel a zároveň to musíte začlenit do doby, kdy vy máte volno a kdy ta rodina může přijít a navíc musí být vyspalí, miminka odpoledne ještě spí, nesmí být hned po jídle, nesmí být hladoví, není ideální jet rovnou ze školky, rodič musí mít čas přijet a do toho tam ladíte ten vlak, takže to je třeba to vnější prostředí, které vás ovlivňuje a to někdy bývá na hlavu.“

V rámci ovlivnění zooterapeutů při zooterapii se objevilo mnoho různých odpovědí, které se navzájem doplňovali. Jako hodně výrazné vnímám ovlivnění okolním prostředím, přístupem k zooterapii a nejasným povědomím širší veřejnosti o tom, co zooterapie je.

Jak respondenti vnímají legislativní ošetření zooterapie?

K otázce, jak respondenti vnímají legislativní ošetření zooterapie, se vyjádřila většina respondentů. Někteří uvádí nejasnost a nejednotnost i v rámci organizací poskytující zooterapii či udělující certifikáty zooterapeutickým týmům. Tento problém spolu souvisí, proto jsem přiřadila i tato získaná data pod tuto otázku.

Respondent R11 uvádí, že: *„Jednak je teda velký problém, protože tady u nás v podstatě neexistuje žádná dostupná legislativa. Všechno je to tak jako na vodě, vlastně se tak jako dohadujeme co dělat, co nedělat, co je legitimní, co není legitimní, pořád tápeme a nejsou jasně daná nějaká pravidla. Já mám štěstí v těch zařízeních, kam chodím, že tam ta edukace toho personálu je z mojí strany i ze strany toho vedení. Ta canisterapie není jenom o tom, že já tam přijdu a oni mají všichni volno, ale já jsem tam se psem, toho mám na starosti já a oni mají na starosti klienty a musí to být spolupráce a kooperace. Není to o tom, že tak přišla paní s pejskem a my jdeme na kafe. Protože dost často to tak je a spoustu mých kolegů si na tohle stěžovalo, že nemají ze strany toho personálu takovou oporu, ale jak říkám, já mám v tomhle směru – jednak tedy už jsem trochu starší, takže si v tomhle směru dokážu tu autoritu prosadit, jednak s některými zařízeními jsem se tedy i rozešla, protože třeba i ve školce mi paní učitelka přišla a řekla, tak já mám teď hodinu pauzu, jdu si na kafe a strašně se zlobila, že pauzu teda ne, že tam musí být semnou a organizovat to. Tak asi takhle v tom nepochopení toho principu a toho systému a celkově v tý legislativě a v tom systému to všeobecné povědomí je strašně malý. Ať už o canisterapii a nebo celkově o všech těch zooterapiích. Je to sice podpůrná rehabilitační*

metoda, která může vypadat jako hra, ale sama dobře víte, že spousta učení hrou vůbec není hra.“

Respondent R3 uvádí, že: „A další věc, kterou vnímám ještě jako problém, je ta nejednotnost – že je celkem dost jednoduché založit si nějaký spolek, udělat si stanovy, udělat si členy toho spolku, náplň toho spolku a podobně a můžete vlastně dělat canisterapeutický zkoušky. Že v podstatě nic moc extra k tomu nepotřebujete a teď ty rozdíly v těch zkouškách jsou obrovský. Když na jedněch zkouškách chtějí hlavně poslušnost, ale nikdo nezkouší jak se hodí k tý práci, jak reaguje na lidi a podobně a ten pes s tím majitelem dostanou certifikát, nikdo je na tu práci nepřipravuje a oni s tímhle certifikátem, třeba s 18 měsíčním psem, protože to je nějaká minimální hranice, dostanou ten certifikát, přijdou na ty zkoušky, dostanou ho a druhý den mohou jít do zařízení a dělat canisterapii. A teď otázkou je – co potom prezentují v tom zařízení, že je canisterapie, protože jsme potom také zjistili, že ti lidi nemají nějak pojem o tom, co je canisterapie a to co vidí první jako canisterapii, to vidí jako canisterapii jako takovou. A to je takové celkem neuchopitelné – nevím, jak by to mělo vypadat, jak by to měli sjednotit, co by lidi měli umět, co by psi měli umět, to nevím, ale přijde mi ten záběr dost širokej a nešťastnej.“

Respondent R11 uvádí, že: „Já vnímám jako negativum to, že každý canisterapeut je jiný, nebo to je úžasné, že každý to dělá jinak, ale to negativum vnímám v tom, že jsem začala docházet někam, kde přede mnou byl jiný canisterapeut a jeho canisterapie byla jenom o hlazení psa, nebo dělali nějakou aktivitu. A pak jsem tam přišla já a oni koukali, jak může canisterapie vypadat a samozřejmě po mně může přijít někdo, kdo je ještě lepší a zase budou říkat, jak to dělala tahle. Takže vlastně to zařízení, když si objednávají nás, jako canisterapeutický tým, tak oni vlastně ani nevědí co objednávají, protože každý ten člověk si to dělá podle svého vědomí a svědomí a já mám pocit, že jsem v tomhle svědomitá a dělám si různé kurzy a zkoušky, věnuji se tomu, vyrábím si pomůcky atd. A pak jsou canisterapeuti, kteří si řekli - mám hodného pejska a že díky tomu můžou dělat canisterapii a jediný co dělají je, že přijdou třeba do školky a položí tam psa a hladte si psa, 20 dětí se vrhne na psa, pes má infarkt, a tak. Takže to, že je to tak široké a každý si to může dělat, jak chce, je negativum, na druhou stranu pro mě je to pozitivum, protože já si to můžu dělat jak chci a já jsem za tu svou práci spokojená a zodpovědná, takže ji plním tak, jak bych očekávala, že ji bude plnit třeba i někdo jiný, ale jsou lidi, kteří to tak nedělají a ti pak kazí tu pověst těm ostatním canisterapeutům. A když to pak berou na lehkou váhu, tak pak mohou i víc ublížit, než pomoci.“

Respondent R14 uvádí, že: „Do zařízení by neměli chodit psi bez certifikátů, kteří nejsou prověřeni a nejsou prověřeni v různých situacích. Protože to určitě není jen o tom, že si majitel myslí, že má hodného psa. A není to nikde právně dané, že pes musí mít zkoušky. A jde to s jakýmkoliv zvířetem, ale majitel ho musí dokonale znát a musí s tím umět pracovat atd., takže to není o tom že ten pes je hodnej a klidnej.“

Ze získaných dat vyplývá, že respondentům nevyhovuje momentální legislativní nastavení podmínek zooterapie a celková legislativní situace v tomto oboru. Zároveň se jeví jako problém nejednotnost zkoušek zooteraeutických týmů a tudíž i následný způsob práce některých zoterapeutů a jejich profesionalita. Není určený jednotný řád, podmínky, ani způsob, nebo pravidla zooterapie, což způsobuje nepřehlednost a snižuje se tak míra profesionality tohoto oboru.

Souhrnný komentář

V průzkumném šetření jsem zaznamenala provázanost jednotlivých odpovědí respondentů a nelze tedy jednoznačně přiřadit určitá data ke konkrétním dílčím průzkumným otázkám, protože se data prolínají a souvisí spolu. Díky sumarizaci dat jsem se přesvědčila o tom, že je mnoho potencionálně eticky konfliktních situací, které musí zoterapeuti při procesu zooterapie řešit a je tak nutné, aby byli schopni improvizace a řešení těchto situací. Mnoho z těchto situací je způsobeno neinformovaností a nespoluprací příjemců zooterapie – tedy pracovníků v zařízeních, kam zoterapeuti dochází za klienty. Mezi tato zařízení patří i instituce vzdělávající či pracující s osobami se speciálními vzdělávacími potřebami.

Diskuze

V rámci průzkumného šetření se prokázalo, že zoterapeutický proces je velice komplikovaným a uceleným oborem, který ovlivňuje mnoho faktorů. Dílčí průzkumné otázky se navzájem prolínají a nelze určit jednoznačné přiřazení ke konkrétním otázkám, protože, jak již bylo řečeno, se prolínají. Dostupná literatura k této problematice se snaží tento obor pojmout co nejkompexněji, ale přesto zde vnímám nedostatky v rámci komplexní informovanosti a to hlavně v oblasti etického vnímání a možných rizik zoterapeutického procesu.

Z dat vyplývá, že velkou roli hraje v zoterapeutickém procesu odbornost zoterapeutů a jejich zkušenosti, vzdělání a přístup k této práci. Pro všechny respondenty je důležitá spolupráce organizace poptávající zooterapii a následné domluvení tzv. zakázky,

kteřá určuje cíle zooterapie. Na základě těchto cílů se pak volí metody a způsoby práce se zvířetem a klientem. V literatuře se o tomto postupu hovoří a pro zooterapeuty je cíl a zakázka jasným bodem teorie, která se nezbytně přenáší do praxe. V teorii je tato problematika metod, zakázek a cílů zooterapie dobře vysvětlená a shoduje se s prací v praxi zooterapeutů. V teorii postrádám zdůraznění odbornosti zooterapeutů pracujících s určitou cílovou skupinou, byť jsou tyto informace dohledatelné a v případě hlubšího zájmu jasné, ale i v rámci průzkumu jsem se setkala s ojedinělými případy neuvědomění si nutnosti odborné znalosti cílové skupiny a práce s ní.

Důležité je v procesu zooterapie bezpečí. Bezpečí pro klienta, organizaci i zooterapeutický tým. V návaznosti na téma bezpečí vyplývá mnoho faktorů ovlivňujících splnění podmínek pro bezpečí. V teorii je zmíněno bezpečí, etický kodex atp., ale u tak důležitého faktoru ovlivňujícího celý proces zooterapie a jeho účastníky si myslím, že by měl být kladen větší důraz na toto téma v této oblasti. Bezpečí můžeme chápat i z etického hlediska, kde se vyskytuje mnoho eticky konfliktních situací potenciálně ohrožující již zmíněné bezpečí, což vidím jako problematické v případě nedostatečné informovanosti účastníků tohoto procesu.

Téměř ve všech rozhovorech jsem se setkávala s tím, že zooterapeuti vnímají jako velký problém nejasnou, nestanovenou legislativu a vzdělání zooterapeutů, což vede k jisté míře nejistoty, ať už v rámci pozice příjemce zooterapie či samotného zooterapeuta. Jak již bylo zmíněno v teoretické části bakalářské práce, jsou právní předpisy, zákony a vyhlášky, kterými je třeba se řídit, ty však neošetřují konkrétně zooterapii, ale podmínky chovu zvířat a záležitosti s tím spojené. Každý ze spolků, který vydává certifikáty terapeutickým týmům, má svá vlastní pravidla a podmínky, které musí zooterapeutický tým splnit pro udělení certifikátu, což vede k nejednotnosti a nelze se tak spolehnout pouze na udělený certifikát zooterapeutického týmu. V teorii tak není jasně dané, jak by měly zkoušky vypadat, nebo co by mělo zvíře umět, nebo jaké by mělo mít předpoklady. Tato oblast není ošetřena danou teorií, pouze nějakými obecnými zásadami a každý ze zooterapeuta potenciálních zooterapeutických týmů se tak může řídit jinými pravidly. Dále také vyplývá, že zařízení by se mělo zajímat o to, co daný zooterapeutický tým umí, jaké má zkušenosti a vzdělání a zda se jeho poptávka shledává s nabídkou. Zároveň se data dotýkají neinformovanosti laické veřejnosti a mnohdy samotných zařízení, což vede k dalším problematickým situacím v zooterapeutickém procesu.

Po vyhodnocení dat získaných z průzkumného šetření se potvrzuje, že by bylo vhodné legislativně ošetřit tuto podpůrnou rehabilitační metodu, aby se předešlo určitým nejasnostem. A zároveň vidím, jako velice důležité pracovat na informovanosti a obecném povědomí o tomto oboru. Celkově si myslím, že práce v praxi je založená na teorii, ale teorie zatím nesahá do takové hloubky, aby upozornila na možná rizika spojená s touto oblastí. Zooterapeuti s delší praxí mající zkušenosti, jsou si těchto rizik vědomi, ale v literatuře a v případě nových zájemců o tento obor zde vnímám nedostatky a rizika.

Eticky konfliktní situace v práci zooterapeutů v prostředí edukace osob s SVP:

Otázka odbornosti zooterapeuta spočívající na konfliktu očekávání na straně příjemce a na straně poskytovatele zoterapie. Tato otázka může vést k vnitřnímu konfliktu zooterapeuta a pociťované méněcennosti, nebo nízké prestiže jeho práce.

Otázka bezpečí všech účastníků zoterapie spočívající v konfliktu předání potřebných informací, nastavení vhodných pravidel a podmínek zoterapeutického procesu na straně příjemce i poskytovatele zoterapie. Tato otázka může vést k fyzickému, psychickému i etickému ohrožení jednotlivých účastníků zoterapie.

Otázka legislativního ukotvení a pravidel spočívající v nejasném vymezení zoterapie. Tato otázka může vést k nejasnostem a ke konfliktu kvality poskytovaných služeb ze strany jednotlivých poskytovatelů zoterapie.

Otázka součinnosti jednotlivých účastníků zoterapie spočívající v konfliktu očekávání na straně příjemce a na straně poskytovatele zoterapie. Tato otázka může vést ke snížení kvality poskytovaných služeb a účinnosti zoterapie.

Otázka obecného povědomí o zoterapii spočívající v informovanosti a znalosti poptávané zoterapie příjemci zoterapie. Tato otázka může vést ke konfliktu nabídky a poptávky zoterapie.

Návrh opatření

Mým návrhem opatření je **desatero pro příjemce zooterapie**, které upozorňuje na některé nezbytně nutné podmínky, které by měly být při zooterapii a výběru zooterapeutického týmu splněny, aby bylo možné předejít eticky konfliktním situacím.

- Zooterapie je **podpůrnou terapeutickou metodou**, při které se musí dodržovat určité podmínky.
- Příjemce zooterapie by se měl zajímat o vzdělání, zkušenosti a **odbornost zooterapeutického týmu**, které by mělo být doložitelné.
- Existuje mnoho metod práce v zooterapeutickém procesu a je nutné, si pro konkrétní cíl vybrat zooterapeutický tým praktikující **vhodnou metodu zooterapie**.
- Pro dobře odvedenou práci s dosažením cílů a výsledky v zooterapeutickém procesu je nezbytně nutná **spolupráce a komunikace příjemce zooterapie a zooterapeutického týmu**.
- Pro kvalitní zooterapeutický proces je nezbytné mít stanovený **zooterapeutický cíl**.
- Zooterapeut musí umět **pracovat a komunikovat s cílovou skupinou klientů**.
- **Zvíře** vhodné k zooterapii **musí mít určité povahové vlastnosti**, musí být k zooterapii vedeno, vychováváno a **zooterapeut ho musí dokonale znát**.
- Zvířeti musí být zajištěno **welfare zvířete**.
- Důležité je **bezpečí** klienta a všech účastníků zooterapeutického procesu.
- Je nutné **zajištění vhodných podmínek** a pomůcek pro zooterapeutický proces zooterapeutem i příjemcem zooterapie.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá etickými otázkami zooterapie při vzdělávání osob se speciálními vzdělávacími potřebami. V teoretické části bakalářské práce jsou vysvětleny humánně-animální interakce, na kterých je postavena metoda zooterapie. Dále je zde řešeno obecné vymezení zooterapie, její metody, formy a druhy společně s nezbytně nutnými částmi zooterapie, jako je sociální šetření, zakázka, cíle zooterapie, nebo komunikační vzorec. Teoretická část se také zabývá dostupnými právními předpisy, welfare zvířat a doporučeními pro zooterapeutický proces. V další části bakalářské práce jsou uvedeny specifika pro práci s konkrétními skupinami osob se speciálními vzdělávacími potřebami v zooterapeutickém procesu. Teoretická část se také dotýká etiky v zooterapii.

Empirická část bakalářské práce se zabývá eticky konfliktními situacemi z pohledu zooterapeutů v zooterapeutickém procesu. Byl proveden průzkum formou nestrukturovaných rozhovorů se zooterapeuty, ze kterých byla následně získána data ze kterých vyplývá, že zooterapeutický proces je komplikovanou a komplexní metodou, která má mnoho potencionálních eticky konfliktních situací. Byly stanoveny eticky konfliktní otázky odbornosti zooterapeutů, bezpečí, legislativního ukotvení a pravidel, součinnosti účastníků zooterapie. Z průzkumu také vyplynulo, že je problémem nízké povědomí široké veřejnosti a příjemců zooterapie, mezi které patří i osoby se speciálními vzdělávacími potřebami a zařízení, které těmto osobám poskytují služby.

Mou reakcí na toto zjištění je návrh opatření, který stanovuje desatero příjemce zooterapie, kde jsou stručně shrnuty všechny nejdůležitější body, které by měli příjemci zooterapie znát, aby se dalo snáz předejít potencionálně eticky konfliktním situacím. Desatero může sloužit i začínajícím zooterapeutům, protože je nutné si uvědomit, že jde o podpůrnou metodu, která může klientovi pomoci, ale také ho může ohrozit a je tak nutná určitá odbornost zooterapeutů. I z tohoto důvodu řeší empirická část bakalářské práce mimo jiné otázku bezpečí, která je úzce spjata s otázkou eticky konfliktních situací.

Seznam použité literatury

BICKOVÁ, J., et al., 2020. *Zooterapie v kostce – Minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál. ISBN 978-80262-1585-1.

BOČKOVÁ, R., 2020. Ornitoterapie. In: BICKOVÁ, J., et al., 2020. *Zooterapie v kostce – Minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál. ISBN 978-80262-1585-1.

DOUBKOVÁ, A., THELENOVÁ K., 2010. *Odborná praxe a supervize*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-687-4.

FISCHER, S., ŠKODA, J., et al., 2008. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-014-0.

DELFINOTERAPIE.CZ [online]. [vid. 20. 9. 2020]. Dostupné z: <http://www.delfinoterapie.cz/>

GALAJDOVÁ, L., GALAJDOVÁ, Z., 2011. *Canisterapie - Pes lékařem lidské duše*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-807367-879-1.

HEJDIŠ, M., et al., 2017. *1. ročník kynologicko-animoterapeutické konference Hranice, 11. února 2017 – sborník příspěvků* [online]. [vid. 20. 9. 2020]. Trenčín: SpoSoIntE. ISBN 978-80-89533-21-3. Dostupné z: <https://docplayer.cz/105881333-1-rocnik-kynologicko-animoterapeuticke-konference-hranice-11-unora-2017.html>

HENDL, J., 2012. *Kvalitativní výzkum – základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0219-6

HYPŠOVÁ, D. et al., 2020. Felinoterapie. In: BICKOVÁ, J., et al., 2020. *Zooterapie v kostce – Minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál. ISBN 978-80262-1585-1.

IAHAIO. *White Paper* [online]. [vid. 10. 9. 2020] Dostupné z: https://iahaio.org/wp/wp-content/uploads/2020/07/iahaio_wp_updated-2020-aii-adjust-1.pdf

MÜLLER, O., et al., 2014. *Terapie ve speciální pedagogice*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4172-7.

- NERANDŽIČ, Z., 2006. *Animoterapie aneb Jak nás zvířata umí léčit*. Praha: Albatros. ISBN 80-00-01809-8.
- ODENDAAL, J., 2007. *Zvířata a naše mentální zdraví: proč, co a jak*. Praha: Nakladatelství Brázda. ISBN 978-80-209-0356-3.
- PACHLÍK, V., et al., 2015. *Specifika edukace dětí se speciálními vzdělávacími potřebami v mateřských školách*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. ISBN 978-80-7454-566-5.
- PROKOPOVÁ, Z., 2020. Canisterapie u jedinců s tělesným postižením. In: BICKOVÁ, J., et al., 2020. *Zooterapie v kostce – Minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál. ISBN 978-80262-1585-1.
- SAMCOVÁ, P., 2020. Canisterapie u jedinců se zrakovým postižením. In: BICKOVÁ, J., et al., 2020. *Zooterapie v kostce – Minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál. ISBN 978-80262-1585-1.
- STÁTNÍ VETERINÁRNÍ SPRÁVA. *Ochrana pohody zvířat – welfare* [online]. [vid. 28. 9. 2020] Dostupné z: <https://www.svscr.cz/zdravi-zvirat/ochrana-pohody-zvirat-welfare/>
- SVOBODOVÁ, I., 2010. *Využití zvířat v zoorehabilitaci*. Praha: Česká zemědělská univerzita. ISBN 978-80-213-2129-8.
- ŠEMROVÁ, A., 2020. Canisterapie u jedinců se sluchovým postižením. In: BICKOVÁ, J., et al., 2020. *Zooterapie v kostce – Minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál. ISBN 978-80262-1585-1.
- ŠLTÉSOVÁ, D., 2008. Návrh etického kódexu pro canisterapii. In: *Journal of Nursing and Social Sciences related to Health and Illness* [online]. [vid. 4. 10. 2020]. ISSN 1212-4117. Dostupné z: <https://kont.zsf.jcu.cz/pdfs/knt/2008/89/05.pdf>
- TVRDÁ, A., 2020. *Canisterapie – Zvíře v sociálních službách*. Praha: Plot. ISBN 978-80-7428-366-6.
- ÚLEHLA, I., 2005. *Umění pomáhat*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-86429-36-6.
- VELEMÍNSKÝ, M., 2007. *Zooterapie ve světle objektivních poznatků*. České Budějovice: Dona. ISBN 978-80-7322-109-6.

ZAJÍCOVÁ, Z., 2020. Canisterapie u jedinců s mentálním postižením. In: BICKOVÁ, J., et al., 2020. *Zooterapie v kostce – Minimum pro terapeutické a edukativní aktivity za pomoci zvířete*. Praha: Portál. ISBN 978-80262-1585-1.

Žáci se speciálními vzdělávacími potřebami [online]. In: MŠMT.CZ [vid. 18. 12. 2020]. Dostupné z: https://www.msmt.cz/file/44243_1_1/

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Předvýzkum – úryvek rozhovoru s Mgr. Andreou Tvrdou.....	68
Příloha č. 2 – Ukázka práce s přepisem rozhovorů.....	72

Příloha č. 1 – Předvýzkum – úryvek rozhovoru s Mgr. Andreou Tvrdou

Tento předvýzkum vznikl na základě předem domluveného sezení s Mgr. Andreou Tvrdou, které se konalo 31. července 2020. Jedná se o úryvky z přepisu odpovědí paní Mgr. Tvrde.

Co pro Vás znamená zooterapie a jak probíhá?

Zooterapie pro mne znamená hlavně moje znalosti a dovednosti v oboru ohledně zvířete, se kterým pracuji a v oboru ohledně cílové skupiny se kterou pracuji – to znamená těch lidí. To je asi úplně primární, bez toho ji nejde podle mého názoru vykonávat. K tomu se váže, že pokud mám znalosti na tohle téma, tak musím vědět, jak s těmi znalostmi zacházet, to znamená jak vlastně od začátku to zvíře k tomu vychovat, možná i vycvičit, jak ho vést v té praxi. To jsou věci, které se nevyčtou a kde teorie nepomůže, na to je potřeba praxe. No a jak pracovat s těmi klienty, to znamená předpoklad dobrého zooterapeuta z mého hlediska je ten, že ve své podstatě by dovedl pracovat i bez psa (bez zvířete) s tím klientem. Pokud bych dovedla nějakým smysluplným způsobem minimálně toho klienta nějakým způsobem stabilizovat, tak s tím psem mám pak potenciál, že ho můžu s tím psem nějak rozvíjet, pomoci mu něco. A to něco je vlastně cíl, který jsme si tedy stanovili, buď s klientem, nebo s jeho zástupcem. V případě speciální pedagogiky asi budeme víceméně pracovat se zástupci, to znamená přímo se speciálním pedagogem, nebo s rodiči, nebo s někým, kdo pečuje o to dítě, které podléhá té speciální pedagogice a dochází do školství, nebo je nějakým způsobem zapojeno do té speciální pedagogiky.

Tudíž další věcí je mít prověřenou zakázku, ten cíl. Zjistit si zakázku, o co tam vlastně jde. A podle zakázky mohu teprve zpracovat nějaký postup, plán. V sociálních službách je to pořád stejné – plán je buď krátkodobý, střednědobý, nebo dlouhodobý. Při stanovování těch dlouhodobých plánů se téměř vždy stane, že během toho procesu zjistíme, že ten dlouhodobý plán byl stanoven ne třeba úplně chybně, ten směr byl správný, ale třeba jsme to neodhadli a to, co si myslíme, že docílíme za rok, za dva, tak asi se nestane. Nebo naopak se nám stane, že už za dobu téměř ani ne střednědobou najednou dojde k cíli, který jsme si namysleli, že bude až dlouhodobý, protože se to prostě posune rychle. Takže je dobré umět také ty plány nějakým způsobem revidovat, dělat revize, dělat nad tím nějaké zamyšlení. Ať už s kolegy formou nějakého intervizního sezení – to znamená s někým, kdo klienta nezná, ale zná tu práci, kterou vykonávám. Nebo i supervizním – to znamená s někým, kdo nezná ani mojí konkrétní specializaci a ani klienta. Ale samozřejmě i formou komunikace v tom týmu, to znamená zas ten

speciální pedagog, případně klient pokud dokáže o sobě vypovídat, a nebo zákonný zástupce (převážně asi mluvíme o rodičích). Takže z toho plyne už další věc, že ten zooterapeut musí mít schopnost komunikace i na těchto úrovních. Z toho plyne tedy poměrně velký požadavek na zooterapeuta, pokud chce pracovat opravdu terapeuticky a ne jenom podpůrně formou nějaké aktivace, kde cílíme na cíle obecné. Protože ta zooterapie sama o sobě, prostě ty cíle má už jenom z pasivní formy přítomnosti zvířete. Už víme, že prokazatelně dochází k nějakým pozitivním změnám, aniž bychom chtěli, tak už to někam vedeme a cílíme, aniž bychom znali nějakou konkrétní zakázku toho klienta. To je aktivace a tam není kladeno tolik nároků na toho vykonavatele, řekněme zooterapeuta, aby tedy musel být nutně schopen komunikace na těchto všech úrovních a smýšlení toho plánování a revizí a podobně.

...

S jakými reakcemi se v rámci své praxe setkáváte?

Reakce mohou být od negativní – odmítání, které se může projevit až panicky, hystericky, záchvatem (pes je 5 metrů ode mě atd.) přes nějaký neutrál – vůbec mě nezajímá, jsme rádi, že na něj nešlápne, že ho alespoň překročí, až po fascinaci – kdy ho musíme hlídat, aby se furt nechtěl válet po psovi, objímat ho, škrtit ho, chce se do něj „vcucnout“, nebo se mu nastavuje, aby ho oblizoval, otevírá pusku (kdy pes zcela instinktivně chce ten olizovat klienta „dovnitř“ úst) to musíme také krotit, takže jsou to úplně různé polohy, které se nám mohou projevit, musím být na to připravená a někdy je zcela zákonité, že přijdou. Z mé praxe mohu říct, že hodně často, až téměř vždy u dětí s poruchou autistického spektra vystřídáme polohy totálního nezájmu s fascinací a až pak se to srovná na takovou velice normální interakci, tzn. když ke mně pes přijde a chce pohladit, šťouchne do mě, tak ho třeba dvakrát pohladím a pak se vymezím, že už nechci. Prostě úplně normálně tak, jak to má být, ale před tím to přešlo přes úplnou ignoraci – ten pes tady vůbec není, neexistuje, až po právě tu fascinaci – kdy musíme dávat pozor, aby vlastně neublížil ten klient tomu psovi, aby nějakým způsobem nedošlo k tomu, že se ho začne bát, to při terapii nechceme. A už vůbec ne v případě, že má ten pes zůstat v rodině a dělat nějakého např. asistenčního psa.

Pokud tam je negativní projev, tak to vím předem, protože to je i smyslem té zakázky, protože a to je nepříjemné v našem státě, je specifikum, že tu máme opravdu velké množství psů, hodně lidí má psa, mnoho lidí má několik psů, prostě to je v Evropě

poměrně extrém bych tak řekla a neexistuje někde žít tak, abyste měla zajištěno, že nepotkáte psa. Takže ta zakázka strach ze psa, panika ze psa je poměrně častá, takže já s tím vždy počítám, že to tam může být i když jde o setkání, kde to není klient, ale je to někde ve škole, kde se nepřenesu tak, bych nepotkala i děti, které nejsou našimi klienty a oni mohou mít negativní reakci, tak vždy preventivně toho psa převedlím ke druhé noze, aby se tedy nemíjel s tím dítětem „na tělo“, jak se říká, v nějakých těch uličkách ve škole, kdy tam jde o ten prostor.

A pokud by se to stalo u klienta nějak výrazně, tak ne že bychom přerušili, ale zastavíme tu situaci, která se děje a která to vyvolala. Samozřejmě klient se nebojí, nebojí, vše je v pořádku a pes jde k němu a najednou klient začne panikařit, tak já psa zavolám a reaguji podle toho, co vím, že toho klienta nějakým způsobem uklidní, nebo co tu situaci vysvětlí nebo zmírní. A pak můžeme zapracovat na tom, abychom tu situaci hodili do neutrálna. Nenechám to dítě odejít vyděšené, musí se to nějak rozumně zakončit.

...

Co je eticky konfliktní otázkou v rámci zooterapie pro Vás?

Klasická etická otázka je o tom, vzít psa, nevzít psa. Pokud vidím, že pes není v dobré fyzické kondici, třetí den už jsou veliká vedra, je otrávený „jak hadí zub“ a nechce mi dělat ani běžné úkony, doma si nechce ani hrát, jako si hrává a prostě je toho na něj akorát a je blbá konstelace, tlaky...nemám radši zrušit tu terapii? Teď zase etika je, že až tam přijdu, tak budu slyšet: *Ježiši, vy děláte tak krásnou bezvadnou práci, vy jste úplný anděl, co bychom tady bez vás dělali...* Takže moje ego dostane těžkou nálož příkrmu a samozřejmě se v tom cítím dobře, někdo mě chválí, někdo mě oceňuje, dostávám sociální podporu, ochranu, chválu a to je něco čeho se nám nedostává. Nikdy se nikdo nedozví, kdo byl třetí v nějakém mistrovství světa, vždycky se dozvíte kdo byl první a že byl taky někdo druhý a třetí a že je dělily setiny sekundy, to znamená, že jsou stejně dobří. Ty jména si stejně nikdy nebudeme pamatovat, protože je nikdo ani nevyřkne, protože nestojí za to, protože byli jen druzí a třetí, takže tady je taková orientace na výkon, že aby běžný člověk dostal to, že mu někdo poklepe na rameno a řekne: *tyjo vy jste úžasná, to co děláte je úžasný...* a to je to, co je pro mnoho lidí tak moc důležité to slyšet, že překročí jakékoliv etické věci, aby tohle slyšeli. Ty lidi není potřeba odsuzovat, je potřeba si uvědomit, co se to tam děje a možná si myslím, že by mnoho těch etických konfliktů nevznikalo, kdyby měl člověk tohle předem ujasněné, jak tohle mám. Co mám nedosyceno.

Protože můžeme dojít vnitřně retrospektivně až psychotherapeuticky, že moje maminka ani tatínek mi nikdy neřekli, že jsem šikovná a já nevím co všechno a už to nikdy neuslyším, protože třeba oba už zemřeli a to vypadá, jako že je to marné, ale to všechno se dá dohnat už jenom tím, že si to uvědomím. Ano, já po tom toužím, uvnitř sebe jsem ta malá holčička, která krásně vzala propisku, pokreslila v obýváku celou stěnu, tak se mi to povedlo, takovou práci mi to dalo a maminka mi dala facku a tatínek mi řekl, že jsem zlobivá. A tahle křivda se mnou může udělat tolik a já chci tolik to ocenění a chci být ta hodná a šikovná, že to budu dokazovat těm lidem a radši budu překračovat ty etické hranice a toho psa budu ničit, nebo to zvíře a budu ho upozadovat a i sebe budu ničit, abych to slyšela. A vůbec mi nedochází to, že i když to uslyším tisíckrát od cizích lidí, tak mě to nedosytí, protože to neřekli v šesti letech mně, neřekli: *Andrejko, ty jsi to ale krásně namalovala, ale kam se má čmárat? No na papír, na stěnu ne, takže teď pomůžeš s úklidem, musíme to uklidit.* Adekvátně tomu věku samozřejmě, kdybych to udělala v 10 letech, tak mi patří mi jednu fláknout, ale kdybych to udělala, já nevím, jako tříletá, v 6 už bych taky měla mít rozum. Někdy se stanou věci, které pak hýbou celým životem a to je potřeba si uvědomit, to je celoživotní práce sama na sobě. Takže ta prvotní informace, co sděluji, že je to o dovednostech, znalostech o cílové skupině, zvířatech, atd. tak ale ta třetí (každá stolička, aby držela má alespoň 3 nohy, že jo), tak ta třetí a důležitá je znalosti a dovednosti o sobě. A to je asi úplně to nejzákladnější bych řekla. To, že pak na místě se setkám s tím, že mi přivedou klienta a řeknou mi, že má Engelmanův syndrom a já nevím co to je a musím si to potupně vygooglit. Tak já už jsem ale zvyklá, že řeknu: *promiňte, ale teď si úplně nevybavuji o čem to je, můžete mi to říct?* A vůbec to nevypadá trapně, když to takhle v klidu řeknete, takže už to vím, co to je a je to vyřešený. Takže radši vědět méně o klientech, jako obecně vzato – to se dá vždy doučit a dozjistit, ale hlavně musím mít uspořádáno v sobě, nebýt falešná vůči sobě. Vědět o tom negativním, o chybách, protože to tak prostě je. Kapacita mozku musí být někde jinde než v sedmnácti třeba (nechci být hnusná ale, je to tak) člověk k tomu musí dojít. A zooterapeut roste nejvíc tím, že jde bez zvířat, nebo bez zvířat – řekněme, že je může vzít s sebou, ale odloží je a pracuje bez nich a úplně na rovinu můžeme říct, že v tomhle vedru jsem si myslela, že nebude nic dělat, tak tady bude ležet a „hlídat mi tašku“ (ve smyslu obrazným) a já vezmu třeba nějakou hru a tam si člověk opravdu ověří, že umí pracovat s těmi klienty a je to v pořádku, že tam patří, protože to znamená umět pracovat i bez zvířete.

